

Mais bij mais en bonen bij bonen

Groeps- en identiteitsvorming van ladinos in Guatemala

¹ Tekening van Claudia gemaakt op 20 maart 2009. "In mijn maatschappij bestaan verschillende personen: bruinen, blanken, indigenas en ladinos. Maar allemaal Guatemalteken!"

Maïs bij maïs en bonen bij bonen

Groeps- en identiteitsvorming van ladinos in Guatemala

Lotte Thissen

3112357

L.C.S.Thissen@students.uu.nl

juni 2009

Inhoudsopgave

	Pagina
Inleiding	9
Hoofdstuk 1 Etnische identiteit & interetnische relaties	12
1.1 Etnische identiteit	12
<i>De term ras</i>	12
<i>De fasen van de conceptuele ontwikkeling</i>	13
<i>Een typisch constructivistisch werk</i>	15
1.2 Interetnisch contact	16
<i>Interetnische vriendschappen</i>	16
<i>Interetnische liefdesrelaties</i>	18
<i>Etnische identiteit & Imagined Community</i>	19
Hoofdstuk 2 Ladinos: gedegradeerd van natie naar etnische groep	21
<i>Verschuiving in de Guatemalteekse samenleving</i>	21
<i>Even voorstellen: “de” ladino</i>	23
<i>De ladinos van Antigua</i>	24

	Pagina
Hoofdstuk 3 De identiteit van ladinos, ¿quiénes son?	27
<i>Enthousiasme & moeilijkheden</i>	27
<i>Meest opvallende kenmerken</i>	28
<i>Sociaaleconomische kenmerken</i>	32
<i>Karaktereigenschappen</i>	34
<i>Conclusie</i>	38
Hoofdstuk 4 Verbintenissen tussen ladinos en indígenas	40
<i>Ladinos en indígenas op de werkplek</i>	40
<i>De studentes van 6e Magisterio INSOL; een casestudy</i>	43
<i>Een interetnische vriendschap uitgelicht: Carmen & Andrea</i>	46
<i>Twee culturen op één kussen</i>	49
<i>Conclusie</i>	53
Afsluiting	54
Literatuurlijst	57
Bijlage 1 Reflectieverslag	60
Bijlage 2 Beschrijvingen ideale vriendjes door studentes INSOL	63
Bijlage 3 Naamkaartje broederschap	65
Bijlage 4 Resumen en español	66

Kaartje van Guatemala²

² http://www.famecon1.com/attachments/Image/Kaart_van_Guatemala_500x.jpg

Voorwoord

Met trots presenteer ik u het resultaat van mijn eerste antropologisch veldwerk in Antigua, Guatemala. Driekwart jaar heb ik besteed aan het opzetten, uitvoeren en opschrijven van dit onderzoek. Deze thesis sluit deze drukke, maar leerzame, periode af. Tijdens deze periode zijn er verschillende mensen geweest die mij hebben geholpen op welke manier dan ook.

Elisabet Rasch, mijn begeleidster in deze lange tijd. Bedankt voor het enthousiasme, de betrokkenheid, de opbouwende kritieken en tips. De liefde voor Guatemala straalde zij tijdens colleges en besprekingen altijd uit, ik begrijp nu waarom!

Graag bedank ik “mijn” ladinos in Antigua, zonder hen had ik al deze verhalen nooit op papier kunnen zetten. Ik bedank hen voor het geduld en de bereidheid om dat rare kind steeds weer binnen te laten. Ook bedank ik hun land, Guatemala, dat een speciale plek heeft gekregen in mijn hart en waar ik met weemoed aan terug denk vanuit dit koude en kille land.

De warmte, de gezelligheid, de *reggaeton* en overvolle *camionetas* zal ik nooit vergeten.

Ook bedank ik mijn huisgenoten Anne, Lotte en Ilse die tijdens het veldwerk altijd een luisterend oor hebben geboden als de ladinos eens niet meewerkten. Maar natuurlijk ook Josca, mijn (studie)maatje vanaf jaar één die altijd klaar staat voor het aanhoren van geklaag, het nakijken van een lap tekst of meedoen in het vertonen van studieontwijkend gedrag, oftewel ontspanning.

Tot slot bedank ik degene die mij op de wereld heeft gezet, mijn moeder. Ondanks drie maanden gemis, heeft zij mij altijd gesteund en vertrouwen in me gehad. Ik bedank haar voor de oppeppende woorden als ik het niet meer zag zitten of heimwee had. Zonder haar vertrouwen, steun en hulp zou deze thesis er waarschijnlijk anders hebben uitgezien.

Allen, bedankt!

Lotte Thissen, juni 2009

Inleiding

Ladinomannen hebben een blouse aan en een nette broek met daaronder zwarte lakschoenen die ze door schoenpoetsertjes laten schoonmaken. Er hangt een soort flair om de groep mannen in het Parque Central heen die moeilijk te omschrijven is; ze lijken bijna trots en kijken keurend naar alle mensen die langslopen. Een vrouw in *traje* loopt op de groep af en probeert schilderijtjes van Antigua te verkopen. Twee mannen kijken op en schudden wat minachtend nee, maar zeggen verder niks.

Ladinovrouwen hebben dezelfde flair om zich heen hangen. Zij flaneren door de straten van Antigua op hoge hakken. Verder gaan zij gekleed in stijlvolle kleding en hebben veel make-up op. Op het eerste gezicht lijken ze bitsig door hun harde gezichtsuitdrukking. Al met al lijken deze ladinos op Spanjaarden door hun grote lengte, blanke huid en kastanjebruine haar.

- Parque Central in Antigua³

De kenschets hierboven is overdreven en valt niet op ladinos toe te passen, maar laat wel zien wat het algemene beeld van ladinos is. Ladinos denken afstammelingen te zijn van de Spaanse kolonisator, waardoor ze vóór de erkenning van de andere bevolkingsgroepen (Xincas, Garífunas en indígenas) de nationale cultuur en identiteit hebben gerepresenteerd. Tussen ladinos en indígenas heeft lange tijd een scheiding bestaan, waardoor er veel racisme bestaat. In 1944 werd deze scheiding wettelijk verboden, maar dit werd gevolgd door de genocide van indígenas door onder andere Ríos Montt. Mede door de Vredesakkoorden van 1996 werden indígenas opgenomen in de nationale cultuur. Ladinos moeten sindsdien hun plaats delen met drie andere groepen, waardoor hun nationale identiteit veranderde in een etnische identiteit. De kenschets hierboven stopt mensen in een hokje, terwijl het etniciteitsdebat daar in de loop der jaren vanaf is geweken. Etnische identiteiten worden in toenemende mate gezien als vloeibare, kneedbare constructen die per context kunnen veranderen. Hierdoor is het niet meer mogelijk om etnische identiteiten vast te leggen en daar bepaalde (uiterlijke of karakter-) kenmerken van af te leiden. Door de kneedbaarheid van etniciteit is het mogelijk eigen groepen te construeren en te verbeelden. Benedict Anderson heeft het begrip *imagined community* ontwikkeld om deze constructie, waar etnische groepen of naties zich mee identificeren, aan te duiden. Door de verbeelding bij elkaar te horen wordt de groep in stand gehouden, waarbij uitsluiting kan optreden.

Door deze ontwikkelingen, is het interessant om de identiteit van ladinos te bestuderen

³ Observatie 11 maart 2009

en de invloed die deze identiteit heeft op het construeren van een multiculturele imagined community waarin alle groepen gelijkwaardig zijn. Dit heeft mij gebracht tot het ontwikkelen van de volgende centrale vraagstelling: hoe construeren ladinos in Antigua Guatemala hun *imagined community* door middel van interetnisch contact in hedendaags multicultureel Guatemala? De term ladinos dient in dit onderzoek als verzamelbegrip voor iedereen die zich niet identificeert met de indígenacultuur. De term niet-inheems (*no-indígena*) heb ik uitgesloten omdat deze term aanneemt dat een persoon geen identiteit heeft.

Om te komen tot een antwoord op de centrale vraagstelling, heeft het onderzoek zich gericht op twee deelaspecten. Ten eerste staat de identiteit van ladinos centraal, zoals beschreven door ladinos zelf. Wat zien zij als kenmerken van *ladinoness*? Naar voren zal komen dat deze identiteit niet in een paar woorden te vangen is en dat het steeds kan veranderen, wat terugkomt in de constructivistische visie op etniciteit. Ten tweede wordt er gekeken naar de manier waarop deze identiteitsvorming invloed heeft op het onderhouden van contact met indígenas, waarbij nagegaan wordt of de imagined community van ladinos op gelijke hoogte staat als de imagined community van indígenas waardoor interetnisch contact mogelijk is. Tevens zal daarbij gekeken worden naar de manier waarop beide culturen zich manifesteren in dergelijk contact, waarbij gedacht kan worden aan de werk/leerplek, vriendschappen en liefdesrelaties.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in de stad Antigua, de oude hoofdstad van Guatemala die bekend staat als een koloniale stad. Omdat de stad van oorsprong Spaans is, is de meerderheid die er woont ladino. Indígenas wonen veelal in de dorpen rondom de stad. Het is logisch dat wanneer twee etnische groepen niet naast elkaar leven in dezelfde straten of wijken er minder diepgaand interetnisch contact bestaat dan in een stad waar indígenas en ladinos naast elkaar leven. Desalniettemin wordt interetnisch contact steeds veelvoorkomender in Guatemala dan voorheen het geval was. Door de positieverbetering van indígenas zijn ze in meerdere arena's van het dagelijks leven aanwezig waardoor ladinos steeds vaker met ze in contact komen. Zo ziet Carmen ineens te veel indígenas in haar winkelcentrum en eet Lucía tussen indígenas bij fastfoodketen Pollo Campero. In eerste instantie zou het onderzoek zich enkel richten op vriendschaps- en liefdesrelaties, werk- en schoolrelaties bleken even interessant om na te gaan hoe ladinos reageren op de verandering in hun leefomgeving.

In de periode van 23 februari tot en met 16 april 2009, heb ik mijn veldwerk uitgevoerd in deze stad. In de derde week had ik een kring van ladinos om mij heen verzameld waar ik sindsdien elke dag naartoe ben gegaan om op informele wijze te praten

over allerlei onderwerpen. Tevens heb ik meegelopen op een middelbare school voor meiden, waar ik heb kunnen zien hoe ladinas en indígenas met elkaar omgaan binnen de klas.

De thesis is als volgt opgebouwd. Het eerste hoofdstuk bespreekt het etniciteitdebat en zal gekoppeld worden aan de term *imagined community*. Dit hoofdstuk behandelt ook de theorie rondom interetnisch contact. Hierin zal nagegaan worden wat factoren zijn die zulk contact waarschijnlijk of onwaarschijnlijk maken. De theorieën uit dit hoofdstuk, worden in het tweede hoofdstuk gekoppeld aan de Guatemalteekse situatie. Er wordt een korte weergave van de geschiedenis gegeven, waardoor het duidelijk wordt hoe Guatemala een multiculturele samenleving heeft kunnen worden. Ook komen de verschillende betekenissen van de term *ladino* aan bod. Door de beschrijvingen van *ladinos* hier tegenover te zetten, zal duidelijk worden hoe fluïde en veranderlijk deze term is.

Deze *ladinos* zullen vervolgens aan bod komen in het derde en vierde hoofdstuk. Het derde hoofdstuk zal de identiteit van *ladinos* beschrijven en de koppeling tussen de theorieën van hoofdstuk één en twee en deze onderzoeksdata zal gemaakt worden. Hierin valt te lezen hoe *ladinos* hun eigen identiteit omschrijven, wat altijd gepaard gaat met kijken naar “de ander”: de *indígena*. Deze focus op de identiteitsvorming van *ladinos* is interessant om na te gaan welke invloed de historische verschuiving (van nationale groep naar etnische groep) heeft gehad op hun eigen identiteitsomschrijving.

Het vierde hoofdstuk zal laten zien welke contacten *ladinos* onderhouden. Ingegaan zal worden op verschillende soorten contact: werk, school, vriendschap en liefde. Het is interessant om na te gaan hoe de identiteit, omschreven in hoofdstuk drie, zich manifesteert in deze contactarena's. Tot slot zal er in de afsluiting een antwoord geformuleerd worden op de hoofdvraag.

Hoofdstuk 1

Etnische identiteit & interetnische relaties

Dit hoofdstuk zal zich richten op drie hoofdconcepten namelijk etnische identiteit, imagined communities en interetnisch contact. Deze concepten zijn van belang om te begrijpen hoe ladinos omgaan met de verschuiving van nationale identiteit naar etnische identiteit. Het concept etnische identiteit zal uiteengezet worden en gekoppeld worden aan een belangrijke studie, namelijk *Imagined Communities* van Benedict Anderson. Daarna zal ik ingaan op theorieën over interetnische vriendschappen en liefdesrelaties.

1.1 Etnische identiteit

In deze thesis zal de identiteit van ladinos centraal staan. Alvorens is een beschrijving nodig van de belangrijkste concepten. Deze paragraaf zal daarom ingaan op het etniciteitdebat waarbij de chronologische ontwikkeling beschreven wordt.

De term ras

Voordat er kritiek is gekomen op het essentialisme, was men ervan overtuigd dat je de mens kon indelen in rassen op basis van morfologische kenmerken zoals haarkleur, lichaamsbouw en huidskleur. Hierdoor zou er een schematische weergave gemaakt kunnen worden van welke “soorten” mensen er bestaan, wat geleid heeft tot vier groepen hoofdrassen. Steeds meer werd het begrip ras bekritiseerd in de sociale wetenschappen. Door de vermenging van de mensheid was het betekenisloos geworden om over vaste grenzen tussen rassen te praten. Ook zag men in dat er binnen één ras meerdere variaties konden bestaan. Rond de jaren zeventig werd het idee dat ras bepaalde culturele eigenschappen met zich mee bracht, verworpen. (Eriksen, 1993: 5) Het idee dat ras een sociaal construct is, was hiermee geboren; het is een beeld dat in de hoofden van mensen bestaat en in stand gehouden wordt als waarheid. Beter kan gezegd worden dat een ras een etnische groep is die ervan uitgaat dat men een gezamenlijke biologische oorsprong heeft. Rassen ontstaan door contrasten in bepaalde samenlevingen en niet door wetenschappelijke classificaties gebaseerd op genen.(Kottak 1974: 309)

Een betere term is etniciteit, een term met een lange conceptuele ontwikkeling in de sociale wetenschappen. Deze term wordt echter vooral door wetenschappers gebruikt, terwijl de term ras een sociaal concept is dat in het dagelijks leven nog bestaat. Vanaf het midden van de negentiende eeuw is er een debat ontstaan over hoe etniciteit tot stand komt en waarom

“het gebruikt wordt”. Deze discussie loopt, volgens Van Den Berghe synchroon aan de discussie over ras, want het kan niet los van elkaar worden gezien (in Eriksen, 1993: 5). Volgens hem zijn rassen een speciaal geval van etniciteit, omdat etniciteit ook uitgaat van een bepaalde oorsprong. Volgens Banton kunnen de discussies niet synchroon lopen, omdat etniciteit gaat om een positieve groepsidentificatie (wij) en ras om een negatieve groepsidentificatie (zij). (ibid: 6)

De etniciteitsdiscussie staat tevens in relatie tot het nationalisme discours. Beiden gaan namelijk uit van culturele gelijkenis van zijn leden en trekt daarbij grenzen ten opzichte van anderen, die daardoor buitenstaanders worden. Veelal wordt er gedacht dat nationale grenzen samenvallen met etnische grenzen, terwijl dat zelden het geval is. (ibid: 7)

Een korte chronologie van de ontwikkeling van etnische identiteit zal hier weergegeven worden. De verschillende fasen (essentialisme, relationisme en constructivisme) zullen uiteengezet worden, waarbij ook het kritiek op de fasen wordt genoemd en de nieuwe inzichten van de volgende fase.

De fasen van de conceptuele ontwikkeling

Vóór 1969 was het essentialisme de gangbare manier van denken binnen de antropologie over etnische identiteit. Deze visie gaat ervan uit dat de groepsidentiteit van een etnische groep een vaststaand gegeven is. Alleen omdat een persoon in een bepaalde groep geboren wordt, zal hij of zij zich verbonden voelen met deze groep. Dit impliceert dat individuen niet voor hun etniciteit kunnen kiezen, maar dat men ermee geboren wordt. Etniciteit wordt opgevat als de eigenschap van een groep (Eriksen, 1993: 12). Volgens essentialisten verandert de culturele inhoud van zo een groep niet, omdat dit de kernelementen van de etniciteit zijn en het individu hieraan zijn identiteit ontleent. Kernbegrippen van het essentialisme zijn onder andere: vaststaand, wezenlijk, statisch en onveranderlijk. (Neyens, 2001; Van Gaalen, 1998) Vanuit deze visie zal een indígena in Guatemala traditionele *traje* dragen, een inheemse taal spreken en Maya-rituelen doen in de bergen. Terwijl een ladino Amerikaanse kleren draagt, goed Spaans spreekt en rijk is. (Adams 1964) Deze scheiding zal volgens het essentialisme onveranderlijk zijn. De volgende “fase” weerlegt deze ideeën en stelt dat er meer variaties kunnen bestaan.

Barth breekt met de essentialistische traditie door de publicatie van zijn boek “*Ethnic Groups and Boundaries: the social organization of cultural difference*” (1969). Zijn kritiek was dat het essentialisme te deterministisch was, dat cultuur en etniciteit niet samenvallen en dat er niet gekeken werd naar de relaties tussen etnische groepen. Barth is te typeren als een

relationist. Hij stelt dat een etnische groep niet door zijn culturele karakteristieken wordt gedefinieerd maar door zijn relatie tot anderen. Pas door omgang met “de ander” worden verschillen tussen etnische groepen pas zichtbaar en creëert men een *consciousness of difference* (Vermeulen & Govers, 1994: 4). Etnische groepen geven deze verschillen weer door middel van sociale grenzen tussen “wij-zij” die door de tijd heen kunnen verschuiven waardoor de grenzen van de etnische groep niet alleen relatief maar ook doordringbaar zijn (Neyens, 2001; Eriksen, 1993: 37-38). Conform deze fase zouden ladinos in Guatemala hun groep en identiteit vormen door zich te vergelijken met de groep indígenas.

Zo een benadering maakte het mogelijk etniciteit als instrument te beschouwen. Het instrumentalisme houdt in dat het terugvallen op etnische identiteit een strategie is die sterk utilistisch en functionalistisch is. Een groep kan bijvoorbeeld zijn etniciteit benadrukken om bepaalde rechten te verkrijgen van de staat. (Vermeulen & Govers, 1994: 59-70) Het relationisme van Barth is te koppelen aan het instrumentalisme, omdat beide theorieën de *cultural stuff* negeert; er wordt beroep gedaan op culturele grenzen zodat de bronnen van een groep veilig gesteld worden. Op het relationisme is kritiek gekomen. Roosens (in Vermeulen & Govers 1994: 14) vindt dat de theorie van Barth te kort doet, omdat het verwantschap niet betreft. Volgens Roosens is dat juist hetgeen dat etnische identiteit onderscheidt van andere sociale identiteiten. Barth geeft Roosens gelijk en schrijft dat etniciteit aangeleerd wordt via anderen en dat dit de basis is voor verdere interpretatie en actie in de wereld van het individu. Manning Nash (1989: 5-7) noemt deze basis *the building blocks of ethnicity*, waaronder de componenten lichaam (bloed en genen), taal, gedeelde geschiedenis en oorsprong, religie en nationaliteit vallen. De algemene kritiek op het relationisme ging dus vooral over het feit dat er niet gekeken wordt naar de verwantschapsbanden die een individu heeft, waardoor hij of zij in aanraking is gekomen met basisaspecten van zijn of haar etnische identiteit. Door deze kritieken ter hand te nemen is het essentialisme en het relationisme gecombineerd tot het constructivisme.

Het constructivisme stelt, net als Barth, dat etniciteit tot stand komt in relatie tot anderen maar ook dat de etnische identiteit één van de vele identiteiten is die een individu aan kan nemen. De kerngedachte van het constructivisme is dat etniciteit plooibaar, flexibel, onderhandelbaar, relationeel en situationeel is en dat het belang van etnische identiteit per situatie kan verschillen. De culturele inhoud kan in de ogen van constructivisten wel veranderd worden, omdat etniciteit steeds onderhevig is aan relationele en contextuele invloeden. (Van Gaalen, 1998; Neyens, 2001; Eriksen, 1993: 58)

Het symbolisme is aan het constructivisme te koppelen, wat een reactie is op het

instrumentalisme. Anderson en Hobsbawm zijn het oneens met de gedachte dat etniciteit alleen gebruikt wordt om bepaalde goederen of bronnen te verkrijgen, hoe is het dan te verklaren dat mensen bereid zijn te sterven voor hun etnische gemeenschap of natie (Anderson, 1983; Hobsbawm, 1992)? Het symbolisme benadrukt dat etniciteit een groot symbolisch of zingevend aspect met zich meedraagt. Hobsbawm (1992) is bekend geworden met *The Invention of Tradition* omdat hij erin laat zien dat volken hun eigen tradities uitvinden om hier een collectieve identiteit aan te ontleen. Dit wordt totaal genegeerd door het instrumentalisme, evenals het feit dat er bepaalde machtsstructuren en – verschillen bestaan in een samenleving waardoor groepen als een soort bescherming terugvallen op hun etniciteit. (Eriksen, 1993: 56-59). De volgende paragraaf zal kort ingaan op *Imagined Communities* van Anderson. Net als Barth breekt het werk van Anderson met de tradities en heeft het veel betekend voor het constructivisme en het symbolisme.

Een typisch constructivistisch werk

Benedict Anderson heeft het boek *Imagined Communities* (1983) gewijd aan het vraagstuk waarom mensen bereid zijn voor hun etnische groep of natie te sterven, een symbolisch vraagstuk. Ondanks dat de oorspronkelijke theorie over natiestaten en nationalisme gaat, zijn etnische groepen in mijn ogen en in die van Vermeulen & Govers (1994: 3) ook imagined communities omdat de kenmerken van deze gemeenschappen ook toepasbaar zijn op etnische groepen. Anderson legt imagined communities uit als zijnde verbeeld, omdat mensen elkaar niet kennen en elkaar ook nooit allemaal zullen ontmoeten. Imagined communities zijn daarbij ook beperkt omdat niet elk individu er deel van kan uitmaken. Er bestaan grenzen ten opzichte van andere etnische groepen of naties en deze grenzen bestaan alleen in contrast met andere etnische groepen of naties. Ten slotte is de imagined community volgens Anderson een gemeenschap omdat er desondanks de verbeelding toch over elkaar wordt gedacht als behorend tot dezelfde etnische groep of natie. (Anderson 1983: 6-7)

De belangrijkste overeenkomst van deze drie kenmerken is dat zowel etnische groepen als de oorspronkelijke imagined communities tot stand komen en verbeeld worden door contact met andere etnische groepen of naties. Zo wordt er een beeld gecreëerd van hoe “wij” verschilt van “hen” en heeft men een etnisch bewustzijn bij elkaar te horen (Vermeulen & Govers 1994: 13, 1997: 5). De theorie van Anderson is het begin van het echte constructivisme, omdat hij ingaat op de creatie en transformatie van etnische identiteiten (Vermeulen & Govers, 1997: 1). Andersons werk was, en is, baanbrekend omdat hij de eerste was die op heldere wijze kon uitleggen hoe bepaalde groepen een entiteit vormen en

waarom de identiteit die personen aan deze groep ontleen symbolisch zo belangrijk is. Duidelijk wordt dat dit gebeurt, zoals Barth al had gesteld, in relatie tot anderen. Het beeld hoe “wij” van “hen” verschilt, wordt gecreëerd door wat Barth noemt diacritica; tekens die verschil aanduiden en nodig zijn om imagined community te vormen. Een paar diacritica worden symbolisch heel belangrijk gemaakt (of verbeeld?) door grenzen te construeren op basis van deze diacritica. (Barth 1994, in Vermeulen & Govers 1994: 16)

Deze ontwikkelingen hebben geleid tot de studie van etniciteit, waarin de hoofdvraag niet is wat een etnische groep is en waar de grenzen liggen, maar welke noties van *groupness* bestaan en welke grenzen deze noties creëren (Barth, 1969; Vermeulen & Govers, 1997: 7).

1.2 Interetnisch contact

Deze thesis beoogt uiteen te zetten hoe ladinos omgaan met indígenas en hoe hun identiteit zich manifesteert na de verschuiving van nationale identiteit naar etnische identiteit. In deze paragraaf ga ik in op de invloed die etnische identiteit kan hebben op relaties tussen verschillende etnische groepen.

Interetnische vriendschappen

Het is moeilijk vriendschap te definiëren omdat deze definitie per cultuur kan verschillen met betrekking tot verplichtingen, duur en wederzijds vertrouwen (Gareis, 1995: 4-5). Toch zijn er volgens Rubin en Bell (in *ibid*: 5) twee categorieën vrienden aan te wijzen die door culturen heen gaan, namelijk *casual friends* en *close friends*. *Casual friends* zijn verbonden door gezelligheid, terwijl *close friends* een dimensie van intimiteit hebben. Vriendschap is een grote steun voor personen; je put er emotionele steun en advies uit en materiële steun in tijden van nood. Door conflicten bij het ontwikkelen en onderhouden van vriendschappen, leren we hoe anderen ons zien en ook hoe we onszelf moeten zien. (Bell & Coleman, 1999: xv, 1)

Gareis stelt dat dubbelzinnigheden en tegenstrijdigheden bij een interetnische vriendschap moeilijkheden met zich mee kunnen brengen, omdat er omgegaan moet worden met dimensies die niet bestaan bij vriendschappen binnen één cultuur (*ibid*: 3). Zo moet er omgegaan worden met cultuurverschillen; de definitie van vriendschap (en de verwachtingen die deze definitie met zich meebrengt) en soms een taalbarrière. Gareis stelt dat er vijf factoren bestaan die een interculturele vriendschap beïnvloeden, namelijk: cultuur, persoonlijkheid, zelfvertrouwen, vriendschapselementen en aanpassingen. Deze factoren zullen kort uiteengezet worden en gekoppeld worden aan etnische identiteitsvorming.

Culturen kunnen op veel vlakken verschillen. Gareis redeneert dat vriendschappen als belangrijkste functie hebben het bevestigen van iemands zelfbeeld en identiteit. Daarom zullen personen van dezelfde cultuur eerder geneigd zijn vriendschappen met elkaar aan te gaan dan met personen van een andere cultuur, omdat deze het zelfbeeld en de identiteit aan de kaak kan stellen. Persoonlijkheid is een factor die interculturele vriendschappen beïnvloedt, omdat het gerelateerd is aan cultuur en aan identificatie met deze cultuur. Een persoon kan zijn persoonlijkheid sterk relateren aan zijn etnische identiteit en zal, uit angst om zijn identiteit te verliezen, geen interculturele vriendschappen aangaan. Via deze gedachtlijn is het dan logisch te denken dat iemand die geen sterke culturele/etnische identiteit heeft, wel vriendschappen zal aangaan buiten zijn *imagined community*. Zelfvertrouwen is een andere factor die interculturele vriendschappen beïnvloedt. Onder zelfvertrouwen verstaat Gareis ook zelfbewustzijn, zelfkennis en zelfacceptatie. Wanneer een persoon deze factoren heeft zal dat ook leiden tot kennis over wat de ander is in contrast met zichzelf. Er zal bewustzijn en kennis ontwikkeld worden over de ander waardoor deze ander sneller geaccepteerd zal worden. Als personen zichzelf kennen, zijn ze beter in staat hun identiteit te tonen en onzekerheid bij interactie te verminderen, iets wat essentieel is voor het sluiten van *close friendships*. Als we dit toepassen op etnische identiteit, kan men stellen dat wanneer een persoon weet wat zijn etnische identiteit inhoudt, hij of zij opener zal staan voor interetnische vriendschappen. (Gareis, 1995: 50-53)

Zoals al eerder opgemerkt is, kunnen interetnische vriendschappen complex zijn omdat de vrienden geconfronteerd worden met nieuwe en onbekende patronen en verwachtingen en een uitdaging ten opzichte van het zelfbeeld met zich meebrengt. Toch, zo stelt Gareis, zijn er bepaalde vriendschapsregels die over culturen heen gaan (Gareis, 1995: 55). Het delen van goed nieuws, emotionele steun, hulp en verdediging, vertrouwen en opvrolijken zijn allemaal factoren voor een goede vriendschap. Wel is het nodig, en dat is de laatste factor, dat personen met verschillende etnische identiteiten een model “doorlopen” voordat ze inzien dat een vriendschap kans heeft.

De eerste stap is ontkenning; personen hebben geen contact en weten niets af van elkaars verschillen. Vervolgens is er verdediging: er is erkenning van verschil, maar dat resulteert in negatieve en superieure gevoelens aan beide kanten. Deze stap zal het eindpunt zijn voor personen die vast houden aan hun eigen culturele en etnische groep, waardoor interetnische vriendschappen geen kans hebben. Vanaf de derde stap heeft een vriendschap een kans, omdat er gezocht wordt naar overeenkomsten. De verschillen die er bestaan zijn alleen nog oppervlakkige verschillen zoals voedsel en kleding. Er heeft minimalisatie

plaatsgevonden van verschillen. In de vierde stap is er acceptatie voor elkaars cultuur en worden de leefstijlen gezien als goede alternatieven. Dit leidt tot aanpassing waarin er inlevingsvermogen ontstaat. Uiteindelijk zal dit model leiden tot integratie waarbij verschillende referentiekaders worden verenigd. (Gareis, 1995: 58)

Interetnische liefdesrelaties

In deze subparagraaf behandel ik de motieven voor interetnische liefdesrelaties en welke moeilijkheden er bij kunnen komen kijken. Het intergroep-aspect is hierbij heel belangrijk omdat een interetnische liefdesrelatie méér is dan een relatie tussen individuen, het is een relatie tussen groepen. Deze groep kan de familie zijn, maar op grootschaliger niveau ook statusgroepen (sociale klassen, etnische groepen, religieuze groepen en culturele groepen). Doordat interetnische liefdesrelaties ook een verbintenis zijn op hoger niveau, brengt dit vaak reacties met zich mee vanuit de maatschappij en het sociale netwerk van een interetnisch stel (Johnson & Warren, 1994: 1). Deze reacties kunnen zo sterk zijn dat families uit elkaar worden getrokken en geliefden elkaar verliezen (Johnson & Warren, 1994: 1).

Vaak wordt gedacht dat interetnische relaties problemen met zich meebrengen omdat er sprake is van culturele, religieuze en linguïstische verschillen (Hondius, 1999: 40). Zo zouden er op ten duur grote meningsverschillen kunnen ontstaan en botsen de waarden van de partners. Het onderzoek van Johnson & Warren wijst echter uit dat de interetnische stellen deze verschillen helemaal niet hinderlijk ervaren maar juist verrijkend (Johnson & Warren, 1994: 11). Ook het onderzoek van Hondius (1999: 83, 169-171) laat juist zien dat interetnische relaties minder vaak uitlopen op een breuk of echtscheiding dan etnisch homogene relaties.

Porterfield (1978) gaat in zijn boek in op de verkeringstijd en het huwelijk van interetnische relaties. Volgens hem ontmoeten dat interetnische stellen elkaar in openbare gelegenheden of door vrienden en wordt de verkering in het begin vaak geheim gehouden omdat men bang is voor negatieve reacties. Naarmate de tijd vordert zal het stel zich minder aantrekken van reacties van buitenaf. Wat betreft het huwelijk stelt Porterfield dat interetnische huwelijksceremonies vaak klein worden gehouden waarbij alleen dichtbijstaande familieleden en vrienden worden uitgenodigd. De verklaring hiervoor is dat interetnische stellen geen negatieve reacties willen uitlokken. (Porterfield, 1978: 99-104)

Johnson & Warren stellen dat het afkeuren van interetnische liefdesrelaties gerelateerd is aan het willen behouden van de sociale orde en hiërarchie (ibid: 1-3). Interetnische relaties ondermijnen sociale hiërarchieën en de grenzen tussen groepen, waardoor iedereen kan

profiteren van welvaart en rijkdom. In het licht van deze theorie vooronderstel ik dat mensen met een hoge status, veel geld of macht hun imagined community beperken tot mensen die dezelfde hoge status hebben als zij om zo de sociale hiërarchie in stand te houden. Johnson & Warren belichten nog een andere theorie. Hoogopgeleiden zouden doorgaans meer interetnische liefdesrelaties hebben, omdat een hogere opleiding veelal wordt gerelateerd aan een grotere tolerantie voor andere groepen en een kleine sociale afstand tussen deze persoon en andere groepen. Deze theorie spreekt de vorige tegen als men ervan uit gaat dat mensen met een hoge status ook een hoge opleiding hebben genoten.

Tevens zullen oudere personen sneller interetnische relaties aangaan omdat zij zich minder van hun omgeving aantrekken en vaak al een huwelijk of relatie achter de rug hebben en daarna overgaan op een interetnische relatie (Johnson & Warren, 1994: 10; Porterfield, 1978: 43). Hondius (1999: 35) stelt dat een motief voor interetnische relaties rebellie kan zijn; een verlangen naar het onbekende. De keuze voor “de ander” wordt ook wel eens uitgelegd als een vlucht. Dit verklaart waarom oudere personen, na ervaring met andere relaties, eerder interetnische relaties aangaan. Gekeken naar etnische identiteit is het meest gehoorde motief dat *opposites attract*. In het onderzoek van Porterfield (1978: 62 - 81) komt naar voren dat het onbekende juist interessant is en dat de keuze voor “de ander” een soort rebellie is tegen de maatschappij. Dit maakt duidelijk dat status een rol speelt en dat mensen bewust kiezen voor een persoon met een andere etnische identiteit, omdat het onbekend is en een rebelse actie.

Etnische identiteit & Imagined Community

Met de imagined community bij interetnisch contact bedoel ik de eigen etnische groep waar iemand zich lid van voelt. In dit gedeelte worden de factoren voor het wel of niet aangaan van relaties buiten de imagined community kort en helder op een rij gezet.

Status is van invloed op interetnisch contact, zoals de twee theorieën in de vorige subparagraaf hebben laten zien. Wanneer iemand een hoge status heeft, zal deze persoon minder snel een relatie buiten de imagined community aangaan omdat hij of zij bang is zijn hoge status te moeten delen of te verliezen. De andere theorie is dat, wanneer je ervan uit gaat dat hoogopgeleiden ook een hoge status hebben, personen met een hogere opleiding meer kennis hebben over de wereld en daarom opener staan tegenover interetnisch contact en dus ook relaties buiten de imagined community zullen aangaan. (Johnson & Warren 1994: 1-4)

De vergelijkbaarheid van de culturele achtergrond van personen is van grote invloed voor interetnische relaties. Eerder is al naar voren gekomen dat mensen geneigd zijn relaties

aan te gaan met personen die dezelfde cultuur hebben, zodat de relatie niet het zelfbeeld en de identiteit uitdaagt door het contact met andere denkbeelden. Hierbij is de sterkte van iemands identiteitbeeld van invloed op het aangaan van relaties buiten de imagined community. Personen die voor zichzelf een sterke definitie hebben van de groep waartoe hij of zij behoort en wie hij of zij daardoor is, zullen minder snel een relatie buiten de imagined community hebben dan iemand die hier niet zo een sterk beeld van heeft. Dit heeft te maken met de angst voor het verliezen van zijn of haar identiteit of cultuur (Gareis, 1995: 52). Ladinos in Guatemala kunnen deze angst ook hebben, aangezien zij jarenlang de nationale cultuur hebben gerepresenteerd en bang zijn die positie te verliezen. Deze factor is in strijd met de gedachte dat wanneer een persoon weet wat zijn etnische identiteit inhoudt, hij of zij eerder interetnische relaties aan zal gaan omdat deze persoon eerder kennis zal nemen van wie “de ander” is en wat hem of haar tot “de ander” maakt. De persoon kan zich als het ware voorstellen tot de “nieuwe” imagined community te horen (ibid: 58). In de volgende hoofdstukken zal naar voren komen dat ladinos in Guatemala goed weten wie “de ander” is en daardoor op relationele wijze hun eigen identiteit vormgeven.

Hoofdstuk 2 **Ladinos: gedegradeerd van natie naar etnische groep**

Mede door erkenning van inheemse identiteit en de opkomst van de Maya-beweging, wordt Guatemala steeds meer beschouwd als een multiculturele samenleving waarin verschillende etnische groepen naast elkaar leven. Zij moeten “hun” ruimte in de samenleving ineens met drie andere groepen delen en zijn niet meer vanzelfsprekend dé nationale cultuur (Hale, 2006: 34). In plaats van een nationale identiteit hebben zij een etnische identiteit toebedeeld gekregen. In dit hoofdstuk bespreek ik hoe deze multiculturele samenleving is ontstaan en waarom ladinos hierdoor hun identiteit en imagined community hebben moeten bijstellen.

Verschuiving in de Guatemalteekse samenleving

Vanaf 1523 tot september 1821 was Guatemala een Spaanse kolonie. Deze periode heeft een stempel gedrukt op de bevolkingssamenstelling, waardoor de tweedeling ontstaan tussen ladinos met verondersteld Spaans bloed en indígenas, de inheemse bevolking (Lovell, 2005: 6, 34). In realiteit hebben veel inheemsen eveneens Spaans bloed in zich en veel ladinos inheems bloed. Maar omdat ladinos van de Spaanse kolonisator afstammen en betere posities in de maatschappij hebben, voelen zij zich vaak toch méér dan indígenas. Ook na de dekolonisatie hebben ladinos de nationale cultuur en identiteit gerepresenteerd. (Hale, 2006: 11; Reeves, 2006: 167-169).

De Vredesakkoorden van 1996 hebben een periode van verbetering ingeluid voor de positie van indígenas. Eén van de twaalf akkoorden had betrekking op de erkenning van de inheemse identiteit en vastgesteld werd dat deze groepen lange tijd onderworpen zijn geweest aan discriminatie en uitbuiting op grond van hun etniciteit (Fisher & Hendrickson, 2003: 119). Mede hierdoor zijn Maya-bewegingen opgekomen die rechten voor inheemsen nastreven en inheemse identiteit representeren. Desondanks bestaan er tot op heden nog grote ongelijkheden als gekeken wordt naar gelijkheid, armoedekloof en posities in de maatschappij.

Ladinos hebben op deze verschuiving gereageerd door hun cultuur voorop te zetten en zichzelf te groeperen (Adams, 1964). Deze strategie wordt ook wel aangeduid als *ethnic revival*; een strategie van een groep om zich te beschermen tegen bedreigingen voor hun identiteit en positie (Vermeulen & Govers, 1997: 11). Men valt dan terug op de etnische identiteit (of gezamenlijke wortels, geschiedenis of cultuur) om zo sterker te staan tegen de veranderende wereld om hen heen. Lange tijd werd er over de Guatemalteekse samenleving

gedacht als zijnde een kaste systeem omdat er twee groepen bestonden die rigide in stand werden gehouden. In de jaren zestig en zeventig beschreven antropologen het proces van *passing* oftewel *ladinoization*, een proces waarbij een indígena ladino wordt (Hawkins, 1984: 84; Fisher & Hendrickson, 2003: 25-27; Van den Berghe, 1968: 515; Adam & Bastos, 2003: 51-55; Nash, 1989: 96-97; Reeves, 2006: 10). Indígenas verlaten hun eigen cultuur en passen zich aan als zijnde ladino door Spaans te spreken en Europees-Amerikaanse kleding te dragen. Dit proces kan individueel ondergaan worden, maar ook met de hele groep. Het proces verloopt traag en het duurt vaak generaties lang totdat een persoon of groep geaccepteerd wordt als ladino(s) (Adams, 1964: 53-54). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de literatuurbronnen gedateerd zijn. Daarom kan er nu niet meer simpelweg van uit worden gegaan dat er een kaste systeem bestaat in de Guatemalteekse samenleving en dat *ladinoization* een traag proces is.

Wanneer iemand als ladino gezien wordt (na het proces van *passing*), is het aannemelijk dat er dan interetnische liefdesrelaties mogelijk zijn. Toch is het veelvoorkomend dat de omgeving “onthoudt” wie ooit indígena was en wie niet, waardoor er toch via etnische scheidslijnen geliefd en gehuwd wordt. In huidig Guatemala kiezen veel inwoners ervoor zich te kleden als ladino en zich niet te identificeren met de indígenacultuur. Maar ook nu nog is het vaak bekend wanneer iemand (voor)ouders heeft die indígena waren. Deze processen zijn dus essentialistisch, omdat een persoon vastgelegd wordt door zijn oorsprong. Ras is in deze een sociaal concept dat gebruikt wordt om hiërarchieën in stand te houden op basis van bloedbanden en uiterlijkheden (Eriksen, 1993; Kottak, 1974). Toch is het moeilijk een precies beeld te geven van het aantal ladinos en indígenas in Guatemala. Dit is afhankelijk van de criteria die gelden voor de profilering als ladino of indígena (Adams & Bastos, 2003: 60-63; Early, 1974). De schatting dat er ongeveer zestig procent ladinos in Guatemala wonen en veertig procent indígenas, is dan ook een relatief getal.

Deze relativiteit komt ook naar voren bij mijn informanten. Carmen, een vrouw op middelbare leeftijd met een eigen wasserette in Antigua, vertelt over haar beste vriendin die indígena is. “Mijn vriendin Andrea is niet zo knap vanwege haar indígena-karakteristieken, slim is ze wel; ze wordt advocate. Maar traditionele *traje* draagt ze niet.” Toch blijft Andrea een indígena in Carmens ogen. “Ze heeft nog altijd wortels van indígenas en dat is niet hetzelfde als een mesties vanwege het bloed.”⁴ Dit voorbeeld illustreert hoe diffuus de scheidingslijn is tussen “de ladino” en “indígena” en hoe persoonsgebonden dat kan zijn.

⁴ Gesprek Carmen op 25 maart 2009

Even voorstellen: “de” ladino

De term ladino is, net als de aantallen ladinos en indígenas, te kenmerken door relativiteit. Het begrip kan verschillende betekenissen hebben die per context, tijd en situatie kunnen veranderen. Deze kneedbaarheid en flexibiliteit van de term kan begrepen worden op een constructivistische manier, zoals etniciteit; beiden zijn niet in een paar woorden te typeren en kunnen in de levensloop van een persoon veranderen (Van Gaalen, 1998; Neyens, 2001; Eriksen, 1993: 58). In de literatuur komt deze relativiteit ook naar voren. De ene keer wordt het als een containerbegrip gezien voor alles wat niet-inheems is en de andere keer wordt er een politieke lading aan gegeven. Het is dus heel afhankelijk hoe de term vanuit de gemeenschap (*emic*) beschreven wordt.

Adams (1964: 18-19) stelt dat ladino een verzamelbegrip is voor afstammelingen van de Spanjaarden, mestiezen, blanken, Xinca's en Garífuna's. Maar dat het ook een begrip is voor indígenas die aan *ladinoization* hebben gedaan. Nash (1989: 95-96) beschrijft de *cultural markers* van ladinos: mensen van de nationale cultuur die Spaans spreken, Europese kleding dragen, christenen zijn en meedoen aan “de moderne wereldcultuur”. Deze uitleg is essentialistisch te noemen daar hij stelt dat ladinos allemaal zo te typeren zijn. In werkelijkheid is de situatie gecompliceerder, aangezien er meerdere culturele tradities kunnen vallen onder de term ladino.

Nash (1989: 96) geeft een verklaring voor de veranderlijkheid van de term ladino. Hij stelt dat de ladino-indígena verdeling een grens is tussen een soort personen. Deze grens is bijna geheel cultureel gedefinieerd. Juist omdat de term zo cultureel geladen is, is het logisch dat de inhoud van de term door de jaren heen blijft veranderen. Net als identiteiten, staan culturen nooit vast en blijven veranderen (Kottak 1974: 21, 271-279). Nash is hierbij beïnvloed door de relationele benadering van etniciteit, daar hij de term ladino als uitkomst van omgang tussen personen ziet.

Tot slot zijn er ook schrijvers die in lijn van de constructivistische benadering van etniciteit denken, omdat ze identiteit zien als iets dat zélf gekozen en gevormd wordt. Hale (2006) stelt dat ladinos diegene zijn die deel uitmaken van de dominante cultuur van Guatemala en zich daarom ook vaak Guatemalteken noemen. Hij geeft wel het verschil aan dat mesties of ladino een politiek geladen identificatie is, omdat een mesties impliceert meer solidariteit te hebben met indígenas aangezien zij erkennen inheems bloed te hebben (ibid: 10-12, 40). Matthew (2006) stemt hiermee in, daar zij de term ladino ziet als een identiteit van ontkenning dat een persoon inheems bloed heeft. Mesties, daarentegen, is de identiteit van erkenning dat een persoon gemengd bloed heeft. Bij Hale (2006: 26-31, 40) komt naar voren

dat de term ladino bijna een racistische lading heeft omdat deze mensen zich geheel distantieëren van indígenas. Hale gebruikt dan ook de term *ladinos solidarios* om personen mee aan te duiden die zich wel identificeren als ladinos, maar wel solidariteit uiten jegens indígenas. Ook zijn er volgens hem (ibid: 40, 169) de *ladinos comprometidos* (steunen de strijd van indígenas), *ladinos mestizos* (vinden iedereen gelijk) en de *ladinos pobres* (ladinos met lage sociaaleconomische klasse die met indígenas leven).⁵ In het volgende stuk zal ik een aantal ladinos voorstellen die in de rest van deze thesis ook aan het woord zullen komen.⁶

De ladinos van Antigua

Uit gesprekken met ladinos in Antigua wordt duidelijk wat zij zelf onder de termen ladino en mesties verstaan en dat deze omschrijvingen vaak van elkaar verschillen maar ook van de literatuur die in de vorige paragraaf aan bod is gekomen.

Antonio woont in een buitenwijk van Antigua en is rond de vijftig jaar oud. Hij identificeert zichzelf als mesties en werkt als klusser bij een luxe vakantieoord. Hij zou geclassificeerd kunnen worden als *ladino mestizo*, omdat hij zichzelf mesties noemt (Hale, 2006: 169). Toch zal later naar voren komen dat hij indígenas niet van hetzelfde niveau acht als zichzelf maar juist lager. Antonio gaf me in eerste instantie de uitleg die in de literatuur ook naar voren komt. “De situatie is verdeeld tussen indígenas en ladinos, wat door de geschiedenis komt. Door de kolonisatie hebben er wel mengsels plaatsgevonden waardoor de mesties is ontstaan. Ladinos zijn mensen die zuiver Spaans bloed hebben, maar dat kan tegenwoordig niet eens meer...” Als ik vraag wat volgens hem dan nog het verschil is tussen de identiteit ladino en mesties, geeft hij me een politiek statusverschil. “Ladinos plaatsen zichzelf op een hoger niveau dan indígenas en mestizos.”

De vrouw en secretaresse van advocaat Alejandro, Lucía, is ooit als stagiaire bij Alejandro komen werken en sindsdien nooit meer weggegaan. Beiden identificeren zichzelf als ladinos, maar zijn er trots op dat ze goede banden hebben met indígenas. Het advocatenbureau is niet heel succesvol en daarom niet duur, waardoor het echtpaar veel klanten heeft die indígenas zijn. Dit echtpaar zou kunnen behoren tot *ladinos solidarios* (Hale, 2006: 169). Lucía geeft me een betekenis van de term ladino die voor de stad Antigua logisch is gekeken naar de geschiedenis, daar zij stelt dat een ladino iemand is die in de stad woont en daar is geboren en opgegroeid. Een mesties is daarentegen iemand die een mengsel is tussen

⁵ Attent op gemaakt door Edwin tijdens explorierend gesprek (26 februari 2009)

⁶ Antonio (3 maart 2009), Lucía (2 april 2009), Mónica (1 april 2009), Carmen (25 maart 2009) en Paulo (26 februari 2009)

een stedeling en een dorpling. Deze uitleg van identiteit door Lucia is duidelijk gebaseerd op klasse. Antigua was in de koloniale tijd een stad waar uitsluitend Spanjaarden woonden. Dit is nog altijd te zien, aangezien de indígena-bevolking voornamelijk in de dorpen rondom Antigua wonen. Hebben bloedbanden daar niks mee te maken? “Het is nu te lang geleden om nog over bloed te spreken. Ook zijn mestizos nu ook een mengeling van buitenlanders met Guatemalteken.” Dit duidt erop dat moderne ontwikkelingen, zoals migratie en toerisme, ook van invloed zijn op de betekenissen die gegeven worden aan identiteiten. Ondanks dat de meerderheid weet dat ze gemengd bloed hebben en in een ver verleden afstammen van zowel Spanjaarden als indígenas, wordt dit veelal ontkend vanwege status.

Mónica is een tienermoeder van zeventien jaar. Ze werkt op de taalschool van haar schoonvader als werfster van nieuwe leerlingen. Haar man is achtentwintig jaar en samen hebben zij een dochter van negen maanden. Ondanks het feit dat ze pas zeventien is, snapt ze veel van de “grote” wereld. Heel wat uren hebben we pratend doorgebracht aan haar tafeltje vol met lege inschrijfformulieren en de Da Vinci Code, waarin de boekenlegger altijd op dezelfde plek lag. Ze identificeert zichzelf als ladina, maar verandert dat later in mesties omdat haar vader Guatemalteek is en haar moeder Mexicaanse waardoor ze gemengd bloed heeft. Ze kan geclassificeerd worden als *ladino pobre*, omdat ze niet veel geld heeft en in contact komt met indígenas (Hale, 2006: 169).

Paulo, een oud antropologiestudent uit de hoofdstad zegt dat het woord mesties dubieus is. “Waarom noemt iemand zich mestizo en niet indígena, waarom neigt hij of zij dan toch naar die ladinokant en niet naar de indígenakant? Ik denk omdat iemand liever ladino wil zijn omdat hij of zij dan eerder geaccepteerd zal worden.” Charles Hale (2006) veronderstelt dat personen die zich als mesties identificeren, daarmee impliceren toleranter ten opzichte van indígenas te staan. Het volgende voorbeeld laat juist het tegenovergestelde zien.

Carmen is een zesenvertigjarige alleenstaande moeder woonachtig met haar drie zonen in Antigua. Ze heeft een hechte band met haar twee jongste zonen en hecht veel belang aan de evangelische kerk, haar wasserette en het praten met vriendinnen over mannen en liefde. Na een toevallig gesprek bij het wegbrengen van mijn vuile was, blijkt dat Carmen zeer sterke meningen heeft over indígenas. Sinds die dag hebben Carmen en ik veel gesprekken gevoerd tijdens het opvouwen van was of het doornemen van Engelse grammatica, waardoor ik haar goed heb leren kennen. Tijdens een gesprek over ladinos en mestiezen, vertelde ze mij dat er eigenlijk geen verschil tussen hen bestaat, maar dat mensen die verschillen zelf construeren. “Ladinos *denken* meer Spaans bloed te hebben terwijl *mestizos* minder Spaans bloed hebben. Vroeger werd er meer ladino gezegd, nu meer *mestizo*.

Ik ben nou eenmaal *mestizo*, maar ik had liever meer Spaans bloed gehad. De *indígena* is niet modern en ze denken niet vooruit. Daarom zal ik nooit met een *indígena* trouwen.” “Stel je vindt toch de ware en hij blijkt *indígena* te zijn en wil dat je *traje* draagt, wat zeg je dan?” “Nooit voor niks zal ik *traje* dragen!” Volgens de categorieën van Hale, is Carmen een echte ladino vanwege haar discriminerende uitspraken.

Een paar personen van mijn onderzoek zijn voorgesteld en duidelijk is geworden dat de termen ladino en mesties steeds een andere invulling hebben en dat het niet meer alleen met bloedbanden te maken heeft. In het volgende hoofdstuk zal beschreven worden wat de identiteit ladino inhoudt en welke verschillen er zijn tussen ladinos en *indígenas*, volgens ladinos zelf.

Hoofdstuk 3

De identiteit van ladinos, ¿quienes son?

Enthousiasme & moeilijkheden

Met een positieve instelling bestorm ik de eerste dagen van mijn veldwerk het Parque Central van Antigua, een gezellig maar rustig plein waar *Antigüeños* en toeristen samenkomen. Tussen hen begeef ik me en hoop ik dat mijn vragende blik mensen uitnodigt me te vertellen wat een ladino is. Een beginnend antropologe wordt gekenmerkt door een gezonde dosis naïef enthousiasme.

Dan toch zelf op mensen afstappen en observeren hoe ladinos en indígenas met elkaar om gaan. In de eerste twee weken doen zich hierbij twee problemen voor. Tijdens de eerste gesprekken krijg ik steeds sociaalgewenste antwoorden. *Todos somos iguales*, we zijn allemaal gelijk, heb ik tot in den treuren gehoord. Carmen windt er van begin af aan geen doekjes om en uit haar sterke meningen jegens indígenas al bij de eerste ontmoeting. Bij anderen, zoals Alejandro en Lucía kom ik pas gaandeweg erachter dat ze zich soms ook discriminerend uitlaten over indígenas. Weer anderen, zoals Raúl, blijven zeggen dat iedereen gelijk is maar spreken zichzelf tegelijkertijd ook tegen door hun gedrag of plotse uitspraken.

Het tweede probleem komt naar voren bij observaties. Voor het onderzoek is het belangrijk te observeren waar ladinos en indígenas elkaar ontmoeten en hoe verschillen tussen hen duidelijk worden. Maar hoe herkent men een ladino en een indígena zonder *traje*? Kan je etniciteit van iemands uiterlijk afleiden? Volgens de theorie is het aflezen van etniciteit aan uiterlijke kenmerken essentialistisch en niet in lijn met het nu gangbare constructivisme (Vermeulen & Govers, 1994). Als indígenas *traje* dragen is het minder moeilijk, maar dit is problematisch bij mannen in Antigua die zich in het dagelijks leven niet op traditionele wijze kleden. Mannen hebben in het verleden afstand moeten doen van de *traje* vanwege de oorlog. Vrouwen bleven daarentegen vaak binnenshuis en konden de *traje* wel aanhouden (Fisher & Hendrickson, 2003: 115-117).⁷ Al doen veel vrouwen het tegenwoordig ook niet meer aan om economische redenen. Door mengelingen van Spanjaarden en inheemsen, lijken ladinos en indígenas steeds meer op elkaar. Mede hierdoor en het proces van *ladinoization*, is het onderscheid tussen ladino en indígena diffuus en flexibel en ervaar ik in de eerste weken meermalen hoe moeilijk dit onderscheid te maken is. Zo bleek Roberto, gekleed in Amerikaanse kleren en met lichte huidskleur, een trotse indígena...

⁷ Interview Irma en Alicia, 3 april 2009, Celas Maya Quetzaltenango

De scheidslijnen tussen wat een ladino en een indígena is, zijn heel dun en duidt erop dat etniciteit niet van uiterlijk is af te lezen. De term ras en de veronderstelling dat het aan iemands fenotypen af te lezen is tot welk ras hij of zij behoort, blijkt in praktijk niet geldig te zijn. De “kenschets” van *ladinoness* is het beeld dat ladinos zelf hebben. Dit beeld is toch gebaseerd op ras, wat ook een sociaal concept is en dagelijks gebruikt wordt. Dit begrip van ras staat los van de wetenschappelijke benadering en gaat wél uit van uiterlijk en bloedbanden. Dit zal naar voren komen in de kenschets van ladinos die opgebouwd is uit drie componenten; uiterlijke kenmerken, sociaaleconomische kenmerken en karakteristieke kenmerken.

De theorie over identiteitsvorming zal aan verhalen van ladinos gekoppeld worden. Barth gaat ervan uit dat groepen zich vormen in relatie tot anderen: door de ander te kennen, weet men wat zij in ieder geval *niet* zijn (Barth 1969). Zo stelt ook Nelson (1999: 4, 25, 41) dat ladinos in Guatemala traditiegetrouw een identiteit hebben die in negatieve termen gedefinieerd wordt: alles wat de Maya is (*lo Maya*), zijn wij niet (Hale 2006). “Het ras indígena is niet toekomstgericht, ze zijn bang hun leven te veranderen. Wij (ladinos) kijken juist vooruit.”⁸ Het feit dat ik een mini-etnografie zou kunnen schrijven over indígenas, terwijl ik enkel onderzoek heb gedaan onder ladinos, duidt erop dat anno 2009 nog niet gebroken is met deze negatieve identiteitstraditie.

Meest opvallende kenmerken

Bij het vertalen van mijn vragenlijsten, laat Irma haar meningen blijken door de vragen al te beantwoorden. “Het verschil tussen ladinos en indígenas is te zien aan de manier van lopen. Indígenas lopen altijd wat bouwvallig, ze lopen om het lopen. Ladinos lopen veel charmanter, rechte rug, hoofd omhoog.” Irma staat op en loopt eerst als een zoutzak langs onze tafel en vervolgens met gerechte rug en opgeheven hoofd, bijna flanerend.

- Irma⁹

Al tijdens mijn eerste weken in Guatemala, merkte ik dat er veel ideeën bestaan over waarin ladinos verschillen van indígenas wat betreft uiterlijke kenmerken. Ondanks dat het in de antropologie bekend is dat ras niet afgelezen kan worden van fenotypen, zit dit wel nog ingebakken in het dagelijks leven van veel mensen (Kottak 1974: 309). Bepaalde kenmerken

⁸ Gesprek Antonio op 11 april 2009

⁹ Spaanse les van Irma op 18 februari 2009, Celas Maya Quetzaltenango

die makkelijk zichtbaar zijn, worden belangrijk om zo een scheiding te maken tussen wij en zij (Vermeulen & Govers, 1997). Dit geldt niet alleen voor Guatemala, maar ook in de rest van de wereld worden mensen in hokjes geplaatst op essentialistische wijze. Tijdens de gesprekken met de groep ladinos, komt deze categorisatie ook voor. Zij kunnen aan mensen zien wie ladino is en wie indígena, terwijl ik daarin negen van de tien keer de plank misla en ook dubbele gevoelens bij krijg omdat ik tijdens mijn studie juist geleerd heb niet zo essentialistisch te denken. Met name in de eerste dagen brengt me dit in war omdat ik het raar vind zo te denken. Later denk ik zelf ook in hokjes en beperk me uitsluitend tot mensen die zich als ladino identificeren, waarmee ik mestiezen vergeet. Door steeds te benoemen dat identiteiten fluïde zijn en er geen waarheden bestaan, is dit denken verdwenen waardoor ik het onderzoek opener heb uitgevoerd en ook mestiezen heb betrokken omdat zij zich immers ook niet identificeren met de indígenacultuur.

In gesprekjes met ladinos wordt het mij al snel duidelijk wat de meest voor de hand liggende uiterlijke kenmerken volgens ladinos zijn. Kleding en taal zijn de indicatoren die het snelst aangegeven worden. Het zijn diacritica (tekens van verschil) tussen twee etnische groepen. Op basis van deze tekens worden de grenzen tussen de eigen groep en andere groepen geconstrueerd en ingebeeld (Vermeulen & Govers 1994: 16). Mede doordat indígenas zelf hun kenmerken benadrukken in hun strijd voor gelijkheid, is het voor ladinos makkelijk de verschillen aan te wijzen. Wat betreft kleding zijn ze te herkennen aan het dragen van Amerikaanse, of zoals een studente op het INSOL het verwoordt, “normale” kleren. Terwijl indígenas te herkennen zijn aan de traditionele *traje*, wat nog een wisselvallig kenmerk kan zijn, zoals hierboven beschreven. Silvia, een ladina handelaarster op een toeristische markt, geeft antwoord op de vraag waar je indígena-mannen aan herkent. “Indígena-mannen die geen *traje* dragen, herken je aan kenmerken als zwart en sluijk haar en gouden tanden.” Ook zouden ladinos volgens María, een handelaarster, veel zachtere kleuren dragen waar indígenas veel sterkere en fellere kleuren dragen.¹⁰

Taal wordt vaak aangehaald door mensen om mij heen als kenmerk dat ladinos onderscheidt van indígenas. Ladinos spreken volgens velen correcter Spaans dan indígenas, omdat indígenas hun eigen taal hebben zoals K'iché of Kaqchikel waardoor ze bepaalde klanken niet goed uit kunnen spreken in het Spaans. Antonio denkt dat het vooral aan de letter z ligt die door ladinos veel Spaanser uitgesproken wordt dan door indígenas. Voor María is de

¹⁰ Gesprek Silvia op 17 maart en María op 6 april 2009

letter r een herkenningspunt.¹¹ Volgens Carlos, directeur op het INSOL, zijn er ook grammaticaal verschillen te horen. Indígenas hebben problemen met vervoegingen terwijl ladinos daar geen moeite mee hebben omdat ze correct Spaans spreken.¹² Antonio merkt deze fouten ook. Als zijn indígenavrienden een fout maken in het Spaans moeten hij en zijn andere vrienden die niet indígena zijn vaak lachen. “¡Te salió de un indio!, dat zeggen we dan wel eens (de indiaan in je komt naar voren). Maar eigenlijk moet je indígena zeggen want indio is een beledigende term.”¹³ Ook Daniela, de dochter van Alejandro, merkt verschil tussen ladinos en indígenas in de manier van praten. “Vaak spreken indígenas de woorden niet helemaal uit of is de uitspraak slecht. Mijn vader maakt altijd een grap: ik weet meteen wanneer jij een relatie hebt met een indígena. Het eerste moment dat ik hem zie en hij zijn mond opent, weet ik het.”¹⁴ Deze voorbeelden laten zien dat het accent aanwijst wie ladino of indígena is.

Fysieke kenmerken blijken ook een rol te spelen, vooral als iemand nog niet met “de ander” heeft gepraat en als die ander “normale” kleren draagt. Het hebben van een andere huidskleur kan bijvoorbeeld een diacritica zijn op basis waarvan een imagined community geconstrueerd wordt (Barth, 1994; Anderson, 1983). Een wolf in schaapskleren klinkt misschien wat dramatisch, maar voor sommigen is dit de beste metafoor, zoals voor Carmen. Haar vriendin ziet ze, ondanks dat ze geen *traje* draagt, nog steeds als indígena omdat ze nou eenmaal de wortels van indígenas heeft en er ook zo uit ziet.¹⁵

Deze paragraaf begon met een passage over een gesprek met Irma. Ladinos lopen volgens haar mooier dan indígenas. Dit heb ik in Antigua ook gehoord. Ook zouden indígenas sneller lopen. Deze gedachte dat etniciteit de manier van lopen beïnvloedt, is essentialistisch. Na meermalen gehoord te hebben dat indígenas anders lopen, ben ik erop gaan letten en heb ik soms het verschil gezien. Het kan zijn dat ik dit ben gaan zien omdat ik het vaak te horen heb gekregen.

Over het algemeen is de bevolking van Guatemala qua lichaamslengte klein. Ladinos zijn daarentegen wat langer, terwijl indígenas klein zijn. Volgens Mónica zou er bij indígenas minder variatie bestaan, wat wil zeggen dat iedereen vaak klein is. Bij ladinos zou er meer

¹¹ Gesprek Antonio op 3 maart 2009 en María op 6 april 2009

¹² Interview Carlos op 2 maart 2009

¹³ Gesprek Antonio op 11 april 2009

¹⁴ Gesprek Daniela op 6 april 2009

¹⁵ Gesprek Carmen op 25 maart 2009

variatie bestaan, ze kunnen klein zijn maar ook groot. Dat indígenas minder gevarieerd zijn, vertelt ook Carmen me. “Mijn opa was indígena, mijn oma mesties met een blanker gezicht. Mijn opa praktiseerde de cultuur niet, maar je zag wel dat hij indígena was. Vaak hebben indígenas een simpeler en robuuster gezicht. Ladinos hebben meer een gevarieerd gezicht.” Haar vierentwintig jarige zoon Luis voegt hier aan toe dat ladinos veel Spaanser zijn, wat zich uit in veel lichaamshaar op armen en benen en in snorren en baarden.¹⁶

Tot slot kunnen achternamen ook een indicator voor het herkennen van ladinos of indígenas zijn. Sandra, lerares van Celas Maya, probeerde me tijdens onze les te leren hoe je de achternamen uit elkaar houdt. “Indígena achternamen zijn vaak met klanken als Xi, Uj. Bijvoorbeeld Xicara of Nematuj. Mestiezenachternamen kunnen namen als Morales, García of Vasquez zijn. En ladinos hebben vaak achternamen die heel Spaans zijn; De León, Cajas, Fuentes, Rosales, Méndez of Montero.”¹⁷ Ook hier bestaan uitzonderingen op, aangezien dit een categorisatie van één persoon is en er altijd variaties bestaan. In Antigua heb ik bijvoorbeeld iemand leren kennen die Méndez heet, maar die zichzelf als mesties identificeert. Ook kijkt deze indeling niet naar de tweede achternaam die een persoon draagt, terwijl deze inheems kan zijn. Uiteindelijk hangt het van de persoon af waar hij of zij zich mee identificeert. Pedro heet bijvoorbeeld García, maar zijn tweede achternaam is inheems en hij identificeert zichzelf als indígena, spreekt K’iché en kent alle rituelen die zijn cultuur met zich meedraagt. Een naam kan wel duiden op een bepaalde etnische identiteit, maar een persoon is nog altijd zelf degene die zijn etnische identiteit construeert en bepaalde aspecten wel of niet meeneemt in deze constructie (Eriksen, 1993). Een naam dwingt een persoon nog niet tot het ladinoschap of indígenaschap.

Bekend is dat kleding, taal, fysieke kenmerken en achternamen als indicatoren worden aangehaald door ladinos om zichzelf van indígenas te onderscheiden. Ladinos baseren dit onderscheid op het sociale concept van ras, waarbij aan het ras indígena (op essentialistische wijze) kenmerken worden verbonden. In de volgende paragraaf zullen de sociaaleconomische kenmerken aan bod komen.

¹⁶ Gesprek Carmen op 25 maart 2009, gesprek Luis op 30 maart 2009

¹⁷ Spaanse les Sandra op 10 februari 2009

Sociaaleconomische kenmerken

“Als je indígenas op straat ziet dan denk je al snel *pobrecitos*, arm schaap. Maar er zijn ook rijke indígenas die op het land werken en hele terreinen in bezit hebben waar ze groente op verbouwen. Vaak geven indígenas alleen geld uit aan het hoognodige, de basis. Ze sparen veel geld voor als iemand ziek is, voor moeilijkere tijden. Martha, een goede indígenavriendin van me, spaart bijvoorbeeld veel meer, maar ik houd van winkelen dus ik geef mijn geld sneller uit. Sowieso doen ladinos dat, het geld gaat sneller.”

- *Mónica*¹⁸

Deze uitspraak van Mónica laat zien dat ook zij op mijn vraag antwoordt met hetgeen dat ladinos *niet* zijn. Tevens gaat deze quote over het sociaaleconomische niveau van ladinos. In de literatuur komt vaak naar voren dat er een kloof bestaat tussen het sociaaleconomisch niveau van ladinos en dat van indígenas (Adams 1964; Hawkins 1984: 84; Fisher & Hendrickson, 2003). Etniciteit en klasse hebben een hoge correlatie; personen met een bepaalde etniciteit behoren tot een bepaalde klasse en zowel etniciteit als klasse zijn belangrijke kenmerken in maatschappijen. Een etnische groep kan bijvoorbeeld de macht in handen hebben of een etnische identiteit kan een obstakel zijn voor sociale mobiliteit (Eriksen 1993:7-8, 49-51). Volgens velen komt er in het niveau van ladinos en indígenas steeds meer balans, al heb ik ook vaak gehoord dat extreme armoede alleen onder indígenas te vinden is en veel minder onder ladinos. Toch bestaan er ook veel rijkere indígenas, net zoals er arme ladinos bestaan. Ondanks dit worden luxeproducten veel meer gebruikt door ladinos dan door indígenas. Dit kan natuurlijk ook komen door het “kenmerk” dat Mónica aanhaalt, dat indígenas meer sparen dan ladinos. Deze verklaring is wellicht meer voor de hand liggend dan de verklaring van Carlos dat indígenas eenmaal gewend zijn om “simpel” te leven.¹⁹

Ondanks dat er nivellering plaatsvindt, heb ik niemand ontmoet die in een zeer lage sociaaleconomische klasse zit, waarschijnlijk door het duurdere karakter van Antigua. Alleen Mónica en de markvrouwen staan lager op de sociale ladder dan de rest van mijn groep. Carlos en zijn vrouw zullen in één van de hogere sociaaleconomische klasse zitten.

Ladinos hebben volgens Raúl over het algemeen vaker een hogere sociaaleconomische status door hun hogere opleiding terwijl indígenas meer te vinden zijn in de landbouwsector en in de handel. Toch geven velen aan dat er een verschuiving plaats aan het vinden is en dat indígenas steeds meer naar universiteiten gaan en daardoor ook in hogere sociaaleconomische

¹⁸ Interview Mónica op 1 april 2009

¹⁹ Interview Carlos op 2 maart 2009, gesprek Mónica op 9 april 2009

klasse kunnen komen (Fisher & Hendrickson, 2003; Hale, 2006).

Carlos stelt dat ladinos sociaaleconomisch gezien zijn in heel andere dingen geïnteresseerd dan indígenas. “Ladinos zijn materiëler en hebben een hoger niveau qua opleiding. Indígenas zijn veel meer gericht op de essentie; ze werken om te eten en ambiëren niet méér. Maar materialisme heeft zijn intrede gedaan dus dat kun je nu niet meer zo stellig zeggen, want vaak hebben indígenas ook grote tv’s. Maar ze zien ze er wel vaker onverzorgd uit, ze verwaarlozen zichzelf een beetje. Maar dat is niet altijd zo, je kunt niet generaliseren.”²⁰

Zoals Mónica naar voren liet komen, bestaat er een grove verdeling van beroepen die ladinos hebben en beroepen die indígenas hebben. Ook María onderschrijft dit, want volgens haar zijn indígenas de beste handelaren, zeker als je kijkt naar de grote markt van Chichicastenango. Volgens Antonio zijn indígenas vaak handelaren of boeren, terwijl ladinos vaker gestudeerd hebben en hogere banen hebben.²¹ Dit laat zien dat etniciteit en klasse ook bij hen correleert en dat ladinos zichzelf een hogere klasse toeschrijven dan indígenas (Eriksen, 1993).

Er vindt een nivellering plaats als er gelet wordt op plekken waar de vrije tijd wordt doorgebracht. Lucía ervaart dit in haar dagelijks leven. “Indígenas evolueren zich steeds meer. Zo zie je tegenwoordig veel meer indígenas in de Pollo Campero en andere restaurants. Maar ook in Amerikaanse kledingwinkels lopen veel indígenas, met vaak nog mooiere schoenen dan ik aan heb. Ze verstoppen zich nu niet meer, vroeger waren ze veel minder te zien, waarschijnlijk omdat ze bang waren om verkeerd ontvangen te worden. Maar tegenwoordig dus niet. Indígenas hebben nu ook veel meer geld. Ik ken een stel dat een huis voor hun zoon heeft gekocht, nou dat kunnen wij niet. Maar zij hebben veel land en dan verkopen ze een stuk en kunnen ze een huis kopen.”

Carmen is over deze verschuiving niet bijster enthousiast en vindt dat indígenas de plekken van ladinos inpikken. In de hoofdstad bestonden voorheen plekken waar met name ladinos kwamen. Bijvoorbeeld in Tikal Futura, een groot winkelcentrum, kwamen vroeger alleen ladinos terwijl je er nu steeds meer indígenas ziet. “*¡Están tomando Tikal Futura!*” Ook het feit dat de kleine winkeltjes in Antigua, *tiendas*, in toenemende mate in handen zijn van indígenas, vindt Carmen geen goede ontwikkeling. Ze wil haar imagined community niet

²⁰ Interview Carlos, 2 maart 2009

²¹ Gesprek María op 6 april 2009, gesprek Antonio op 11 april 2009

delen met indígenas: “Stel je voor dat indígenas nog meer gaan bezitten, hotels bijvoorbeeld. Haha, dan moeten we een land voor onszelf gaan vinden!”

Volgens Hale (2006) zullen hoogopgeleide ladinos zich opener opstellen ten opzichte van indígenas. Carlos, een hoogopgeleide publieke-schooldirecteur met kinderen op een privéschool, verklaart zich méér te voelen dan indígenas. Carmen, een laaggeschoolde vrouw met een slecht lopende wasserette, zal nooit willen trouwen met een indígena en laat blijken dat ze indígenas inferieur vindt.²² Zo blijkt dat er meer bij komt kijken dan opleiding, inkomen en status om iets te kunnen zeggen over de mate van tolerantie. Persoonskenmerken en opvoeding spelen hier ook een grote rol in.

In de volgende paragraaf komt het karakter van ladinos naar voren. In deze paragraaf zullen veel stigma's en vooroordelen over indígenas aan bod komen en zal de essentialistische manier van denken van de ladinos duidelijk worden.

Karaktereigenschappen

Uit gesprekken is het algemene beeld gekomen dat ladinos expressief, extravert en ambitieus (ze kijken meer vooruit) zijn en veel uitgaan. Terwijl indígenas gereserveerd zijn, het hoognodige zeggen, simpel leven en weinig tot niet uitgaan. Dit beeld zal in deze paragraaf worden voorzien van voorbeelden gegeven door leden van twee gezinnen; het gezin van Carmen en het gezin van Lucía. Hale (2006) stelt dat er bepaalde factoren invloed hebben op de mate van tolerantie van ladinos. Zo zouden hoogopgeleide ladinos toleranter zijn dan laagopgeleide ladinos. Na de beschrijving van de twee gezinnen, zullen zij tegenover elkaar gezet worden en zal nagegaan worden of deze factoren inderdaad gelden.

Alejandro en zijn vrouw Lucía hebben een advocatenkantoor dat met name arme mensen helpt, waardoor de meerderheid van hun klandizie indígena is. Al tijdens onze eerste ontmoeting geeft het echtpaar aan tolerant te staan tegenover indígenas en ze behandelen hen als gelijken. Alejandro pakt er trots een plakkaat bij dat hem is aangeboden door verkopers van de artesaníamarkt, een markt waar inheemse spullen worden verkocht door indígenas, om hem te bedanken voor zijn inzet voor hun zaak. Ook laat hij mij een foto zien met die groep verkopers voor de rechtbank na de overwinning en wijst hij alle *trajes* aan. Tijdens gesprekken met Lucía en haar dochter Daniela, krijg ik te horen wat karaktereigenschappen van ladinos zijn en in hoeverre die verschillen van indígenas. Opvallend is dat zij doorgaans

²² Interview Carlos op 2 maart 2009, gesprek Carmen op 25 maart 2009

een oordelende toon hebben wanneer ze spreken over het karakter van indígenas en dus helemaal niet zo tolerant zijn als ze doen geloven.

Lucía vertelt dat indígenas harde werkers zijn en leven voor hun werk. Daardoor sturen zij hun kinderen niet naar school, maar naar werk om geld te verdienen. Lucía vindt dit een wezenlijk verschil tussen ladinos en indígenas, omdat ladinos hun kinderen altijd laten studeren voor de ontwikkeling van het kind. Onder indígenas zouden er veel regels bestaan, waarvan werken door iedereen er één van is. “Indígenas zijn heel streng en geordend. Ze eten bijvoorbeeld altijd samen en hangen allemaal hetzelfde geloof aan. Terwijl bij *ons* de moeder evangelisch kan zijn en de dochter katholiek. Maar bij *hen* niet, dat laat zien dat indígenas heel strikt en precies zijn. (...) Verder zijn indígenas niet liefhebbend en erg kil in omgang, waardoor kinderen van indígenas vaker crimineel zijn dan onze kinderen, want ze hebben een gebrek aan liefde gehad en zo eindigen ze bij jeugdbendes.”²³ Uit dit voorbeeld blijkt dat Lucía een sterk onderscheid maakt tussen wij en zij en een groot *consciousness of difference* heeft ten opzichte van indígenas (Vermeulen & Govers, 1994: 4).

Met haar dochter Daniela heb ik het ook over het karakter van ladinos en indígenas. Ze is achttien jaar en studeert bedrijfseconomie in Antigua. Op haar basisschool en middelbare school zaten veel indígenas waar ze goed mee omging. Vanwege haar opvoeding door twee tolerante ouders, ben ik ervan uit gegaan dat zij dit heeft meegekregen. Wederom bij onze eerste ontmoeting vertelt Daniela hoe tolerant ze is en dat ze met iedereen omgaat, ongeacht kleur haar en huid. Uit haar uitspraken blijkt dat ze toch een gevoel van superioriteit heeft. Zo heeft ze vrienden die indígena zijn, maar geen vriendinnen die ze als zodanig herkent. Volgens haar zijn meisjes die indígena zijn veel gereserveerder en bang om met je te praten en zul je hen niet snel in een discotheek zien. Als we het over het machismo hebben, vertelt ze me dat er verschillende indígenas bestaan; uit de stad en uit de bergen. Indígenas uit de stad zijn minder traditioneel en dus ook minder macho. Maar indígenas uit de bergen zijn dat wel. “Ik zou minder snel met indígenas uit de bergen omgaan, al zou ik ze wel willen helpen om te civiliseren. Bijvoorbeeld mijn vriend zou zich dan beter aan mij kunnen aanpassen omdat hij zich dan evolueert.” Met name deze laatste uitspraak laat zien dat Daniela een sterk gevoel van superioriteit heeft, hoe tolerant ze zichzelf ook vindt. Toch doet ze er veel aan om discrimineerde uitspraken of gedragingen van haar vrienden en broertje te corrigeren. Zo heeft ze een vriend die ladino is, die een keer zijn neus dichtkneep toen er een indígena langsliep in het Parque Central. Ze heeft hem toen flink de waarheid gezegd en ze hoopt dat hij daarvan

²³ Interview Lucía op 1 en 8 april 2009

geleerd heeft, maar weet ook dat niet iedereen zo is als zij en haar ouders.²⁴ Dit gezin zegt heel tolerant te zijn en dat zijn ze ook in vergelijking met bijvoorbeeld Carmen, maar toch blijft een superioriteitsgevoel overheersen. Het gezin identificeert zichzelf als ladinos en niet als mestiezen. Hiermee ontkennen ze inheems bloed te hebben, iets wat (na *mestizaje* tussen Spanjaarden en indígenas) onmogelijk is; er bestaan geen pure ladinos en pure indígenas meer (Matthew 2006). Toch wordt het gezin weerhouden zich als mesties te identificeren, wat als een stap dichterbij indígenas beschouwd kan worden.

Wanneer ik met Carmen praat over gedrag van ladinos krijg ik een uitgebreide beschrijving te horen. Carmen is opgegroeid in een wijk van Guatemala-stad waar zowel ladinos als indígenas woonden. Haar ouders spraken over indita of indios (indiaantje) als ze wisten dat Carmen een vriendinnetje mee naar huis nam, maar ze hebben haar nooit verboden met indígenas te spelen. Carmen heeft desalniettemin een groot gevoel van superioriteit:

“Het verschil zit hem in het bloed. We hebben anders bloed, indígenas hebben sterker bloed. De vrouw wordt gezien als slaaf, ze moet alles doen wat de man zegt; koken, voor de kinderen zorgen. Indígenas zijn niet ruimdenkend. Je kunt zelfs zeggen dat ze ongeciviliseerd zijn, ze hebben geen cultuur. Ook is het zo dat ladinos vooruitkijken en zich willen verbeteren terwijl indígenas juist achterhaald zijn. Daarom zou ik nooit met een indígena willen trouwen en wil ik liever niet dat mijn zonen met hen zouden trouwen, want wij willen iets anders in het leven, iets nieuws; we willen een groot huis bijvoorbeeld. Terwijl de indígena al gelukkig is zonder iets. Ze zijn wel intelligent hoor, alleen breiden ze dat niet uit, ze doen er niks mee. Al zijn er wel indígenas die tegenwoordig studeren en dat is ook goed. Alleen hebben ze er niet allemaal het geld voor. Ladinos ook niet, maar toch willen wij dat hun kinderen gaan studeren en dat ze daarna gaan werken. Indígenas vinden het alleen belangrijk dat hun kinderen leren schrijven en lezen in twee jaar en daarna moeten hun kinderen al werken. (...) Indígenas zijn dominant en *indiferente*. Wij zijn veel sentimenteler, terwijl het bloed van de indígena koud is. Als wij een kind zien huilen, gaat dat aan ons hart en gaan we het troosten. Een indígena zal dat niet doen. Een vriendje die ladino is, zal bloemen voor je meebrengen, indígenas niet. Hier verderop in de straat is een winkel waarvan de eigenaren indígenas zijn, een jong stel met drie kinderen. Dat stel zag ik een keer met elkaar spelen en het leken bijna dieren. Hij had haar haren vast en zij het zijne en echt; het leken bijna wilden! Ze zijn heel *fuerte*. Ladinos zijn veel delicates en liever. Indígenas hebben een hele andere manier van omgaan met mensen. (...) Ken je Menchú? Ze heeft de Nobelprijs gewonnen. Je ziet gewoon aan haar dat ze dominant is zoals alle indígenas. Maar ze is wel intelligent.”

- Carmen²⁵

²⁴ Gesprek Daniela op 6 april 2009

²⁵ Gesprek Carmen op 25 maart 2009

Dit voorbeeld is extreem en gezegd moet worden dat ik verder niemand heb gesproken met zo een ongezouten mening als Carmen. Het laat zien dat Carmen precies weet, of denkt te weten, hoe indígenas zich gedragen en zo kan zeggen dat ladinos zich zo absoluut niet gedragen. In Carmens hoofd bestaat er een ladino-gemeenschap die *imagined* is, geconstrueerd op basis van diacritica: tekens die verschil aanduiden. Carmen hecht veel belang aan deze tekens en het dient als houvast om haar eigen groep af te sluiten. Wat haar betreft liggen haar *imagined* community en die van indígenas niet op hetzelfde niveau, haar groep steekt ver boven de groep van indígenas uit (Barth in Vermeulen & Govers, 1994: 16). Deze superioriteit heeft waarschijnlijk met de geschiedenis te maken en bovendien gebruikten haar ouders discriminerende woorden als *indio*. Hierdoor is Carmen geworden wie ze nu is.

Haar zoon Luis is vierentwintig jaar en studeert vormgeving. In tegenstelling tot zijn moeder is Luis veel gematigder in zijn uitspraken en ziet hij het wel als mogelijkheid ooit een indígena te trouwen. Wel geeft hij aan, net als Daniela, dat het dan wel met een moderne indígena met een open wereldbeeld uit de stad zal zijn en niet met een traditionele van het platteland. Toch zal zijn opvoeding hem hebben geleerd dat ladinos beter zijn dan indígenas omdat hij wel denkt dat iedereen gelijk is, alleen zijn indígenas minder geëvolueerd omdat ze minder opleiding hebben, waardoor ze onwetend zijn. Daarom is het, volgens Luis, minder leuk om met indígenas om te gaan dan met ladinos, indígenas begrijpen je niet.²⁶

Er kunnen uitspraken gedaan worden over wat opvallend is voor de twee gezinnen die aan het woord zijn gekomen. Het gezin van Lucía zal het iets breder hebben dan het gezin van Carmen, die alleenstaand moeder is met drie zonen en een slecht draaiende wasserette. Hale (2006) stelde eerder dat ladinos met een hoge status toleranter zouden zijn ten opzichte van indígenas. In tegenstelling tot het voorgaande stelt hij dat ladinos zonder veel geld, ook wel de categorie "*ladinos-pobres*", toleranter zullen staan tegenover indígenas (Hale, 2006: 169). Dit gaat voor Carmen duidelijk niet op. Naar mijn mening hebben beide theorieën hiaten. Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat mensen met een lage status in dezelfde wijken wonen en op dezelfde banen kans maken, waardoor rivaliteit kan ontstaan. Carmen ziet bijvoorbeeld dat haar indígenasburen veel geld verdienen met het hebben van een winkeltje, terwijl haar wasserette slecht loopt. Tevens kunnen mensen met een hoge status beweren tolerant te zijn ten opzichte van indígenas, maar in hun dagelijks leven hebben zij de

²⁶ Gesprek Luis op 30 maart 2009

mogelijkheid zich te onttrekken aan die groep. Alejandro en Lucía werken veel met indígenas, maar na werktijd kunnen zij zich aan hen onttrekken in hun huis in een stad waar amper indígenas wonen. Gesteld kan worden dat er voorzichtig moet worden omgegaan met het benoemen van factoren voor uitlatingen en meningen aangezien daar veel meer factoren invloed op hebben.

De kinderen van de twee gezinnen studeren of zitten op school en hebben een leeftijd tussen de veertien en vierentwintig jaar. De ouders van beide gezinnen vallen ook binnen dezelfde generatie namelijk tussen de drieënveertig en vijftig jaar. Wat opvalt, is dat de kinderen allemaal meer in contact komen met indígenas op school dan vroeger het geval was bij hun ouders, omdat indígenas steeds meer onderwijs volgen. Hierdoor valt te verklaren dat Luis iets meer ruimdenkend is dan zijn moeder Carmen. Bij Daniela gaat dit niet op, omdat haar ouders immers ook al tolerant zijn. Opvallend is dat er geïnternaliseerde discriminatie bestaat bij Daniela en haar ouders, aangezien ze nog altijd een onderscheid maken tussen wij ladinos en zij indígenas.

Tot slot zou de factor opleiding ervoor zorgen dat wanneer iemand een hoge opleiding heeft genoten, hij of zij toleranter zal zijn naar indígenas toe. Dit betreffend op de twee gezinnen, zou men kunnen stellen dat dit klopt aangezien het gezin van Lucía in zijn geheel hoogopgeleid is. In het gezin van Carmen is Luis hoogopgeleid en iets toleranter ten opzichte van indígenas. Waarom een ladino toch nog discriminerend uit de hoek kan komen, ondanks zichzelf tolerant te vinden, wordt beschreven in de conclusie.

Conclusie

In de inleiding is naar voren gekomen dat ik een mini-etnografie zou kunnen schrijven over indígenas. In de voorgaande paragrafen zijn er kenmerken naar voren gekomen van ladinos, maar vooral van indígenas. Ladinos vinden het heel moeilijk om hun vinger te leggen op wat zij zelf zijn. Het is makkelijker te beschrijven wat indígenas zijn om daarna te zeggen wat ladinos in ieder geval niet zijn. Dit is precies naar de relationele theorie van Barth; een groep construeert een bepaalde etnische identiteit in relatie tot anderen waardoor duidelijk wordt waarin “wij” verschilt van “zij”. Tevens denken zij essentialistisch omdat deze kenmerken en gedragingen afgeleid worden van een etniciteit. Hierdoor construeren ladinos een imagined community in hun hoofd waarin bepaalde kenmerken aan henzelf (positief) en aan indígenas (negatief) worden toegeschreven (Anderson, 1983; Barth, 1969). In dit hoofdstuk is naar voren gekomen dat de groep ladinos, een duidelijk beeld in hun hoofd hebben waarin zij verschillen van indígenas gekeken naar uiterlijke kenmerken, sociaaleconomische kenmerken

en karakter. Zelfs zij die beweren dat voor hem of haar iedereen gelijk is, praten in termen van wij en zij. Carlos, die hoogopgeleid is en veel contact heeft met indígenas vanwege zijn werk, drukt dit mooi uit door te spreken over een chip in zijn hoofd waardoor hij onbewust altijd blijft denken méér te zijn dan indígenas. Hoe kwaad hij zich hierover ook maakt, de chip verdwijnt niet omdat die er zó ingebakken zit.

Zoals in de theoretische onderbouwing staat beschreven, hebben ladinos een verschuiving meegemaakt: eerst representeerde zij de nationale cultuur terwijl ze nu deel uitmaken van een multiculturele samenleving (Reeves, 2006: 167-169). Dit proces gaat geleidelijk en is nog in volle gang waardoor het zich nog niet in de hoofden van ladinos heeft gevestigd. Veel ladinos, zeker mensen boven de vijftientig jaar, hebben tijdens hun opvoeding vaak te horen gekregen dat ze méér zijn. Ladinos zijn opgegroeid in een systeem van superioriteit, waarin zij de hoofdrol speelden van de Guatemalteekse nationale cultuur. Daardoor voelen velen zich nu nog superieur, want zij *waren* en zijn (in hun ogen) de Guatemalteken. Dat er nu andere groepen deel uitmaken van die nationale identiteit en cultuur, is moeilijk te veranderen in de gedachten van ladinos omdat ze ineens een etnische identiteit krijgen toebedeeld in plaats van een nationale. Vóór deze verschuiving representeerden ladinos een natie en hebben ze een *imagined community* geconstrueerd die momenteel nog altijd een vaste vorm aanhoudt onder ladinos (Anderson 1983). Mijns inziens kan dit een verklaring zijn voor de verschillen die hierboven staan beschreven. In het beeld dat geschetst wordt door ladinos, komt de ladino altijd positiever naar voren dan de indígena en is de ladino nog altijd dé Guatemalteek. Gesteld kan worden dat de etnische identiteit die deze *imagined community* met zich meebrengt zowel instrumentaal als symbolisch is. Ladinos verbeelden zich tot elkaar te horen en superieur te zijn aan indígenas door het verbinden van bepaalde positieve en negatieve kenmerken aan beide etniciteiten. Ze vinden als het ware hun collectieve identiteit uit op basis van verschillen met de ander (Hobsbawm, 1992). Tevens kan gesteld worden dat de etnische identiteit van ladinos als verantwoording wordt gebruikt voor de superioriteit die zij hebben, waardoor de sociale hiërarchie behouden wordt (Vermeulen & Govers, 1994: 59-70). In het volgende hoofdstuk staat de omgang tussen ladinos en indígenas centraal. Nagegaan zal worden hoe de gedachten uit dit hoofdstuk zich uiten in werkelijk gedrag.

Tijdens ons gesprek komt het geloof van Carmen ter sprake en ze vertelt dat ze bij een geweldige evangelische kerk zit. Ik word uitgenodigd om diezelfde avond bij haar te komen eten om daarna samen naar de kerk Ministerio del Calvario Shava te gaan. Als we binnen komen in een met tl-buizen verlichte schuur, speelt de band al en de kerkgangers zingen uit volle borst mee en ondersteunen de band en vreugde met een tamboerijn. Carmen volgt dat voorbeeld en begint enthousiast mee te rammelen en te zingen. Ik sta er wat verloren bij en kijk een beetje schichtig om me heen, om te controleren of niemand kan zien dat ik geen idee heb wat ik moet doen. Een net geklede man in driedelig pak loopt naar het podium. Carmen tikt me aan; “Hij is indígena maar getrouwd met een mesties. Alle drie de mannen van het koor zijn indígenas. En daarachter, zie je dat stel? Zij zijn ook gemengd, want hij is mesties.” Het valt me op dat de kerkgemeenschap zeer gemengd is wat betreft etniciteiten. Ik zie veel vrouwen in *traje*. Eén daarvan staat dicht bij ons. Ze huilt en jammert hard tijdens het lied, terwijl de mensen om haar heen hun handen op haar schouder leggen of haar omhelzen. Achter me in de zaal staan nog meer vrouwen in *traje*. Wanneer de dienst is afgelopen, praat Carmen na met omstanders. Ook ik word begroet, omhelst en welkom geheten in “onze kerk”. Op weg naar buiten, begroet Carmen overal even kort wat mensen. Ook praat ze met een echtpaar, waarvan de vrouw in *traje* gekleed gaat en een kind op haar arm draagt. Carmen knijpt in de wang van het kind en praat met de vrouw over hoe snel het kindje groeit en dat ze zo mooi is. Op weg naar huis verbaas ik me erover dat Carmen, een vrouw die vindt dat indígenas koud bloed hebben en dominant zijn, zich zo thuis voelt in een kerk waar veel indígenas komen.

- *Kerkdienst met Carmen*²⁷

Het vignet laat zien dat de kerk een plek is waar indígenas en ladinos elkaar ontmoeten en waar etniciteit geen grote rol speelt in de omgang, ook al is men er zich wel van bewust dat er andere etniciteiten aanwezig zijn. Dit hoofdstuk bespreekt verschillende arena's van interetnisch contact; de werkvloer, de leeromgeving, vriendschappen en liefdesrelaties. Welke invloed heeft het identiteitsbegrip van ladinos in de omgang met indígenas? En hoe blijkt de zelfbenoemde tolerantie in het werkelijke gedrag? Tevens is het interessant na te gaan hoe de *cultural stuff* van verschillende imagined communities vorm krijgt binnen het interetnisch contact. Deze contacten zijn concrete gebeurtenissen waar de imagined community van ladinos opengesteld wordt, waardoor interetnisch contact mogelijk is.

Ladinos en indígenas op de werkplek

Door te zoeken naar mensen met tijd om met mij te praten, kom ik in contact met een marktvrouw en een advocaat, María en Alejandro. Beide werkplekken zijn uitgelezen plaatsen

²⁷ Observatie en gesprekjes tijdens kerkdienst op 25 maart 2009

om een tijdje bij te gaan zitten om te praten en eventueel te helpen. Ook zijn het plekken waar ladinos in contact komen met indígenas; María werkt samen met indígenas en Alejandro werkt voor indígenas. Naar voren zal komen dat de superieure identiteit toch nog vaak de overhand voert in het contact met collega's en klanten.

Bij mijn bezoek aan de markt Viva Antigua, praat ik met de marktvrouwen waarvan een paar *traje* dragen. Tijdens dit gesprek stapt María op me af en zegt meteen ladina te zijn. Tijdens de gesprekken die volgen praten we over het werk, de omgang met collega's en discriminatie. María vindt het fijn als ik langskom omdat er weinig klanten komen op het toeristische marktje, waardoor het werk nogal saai kan zijn. Ze verkoopt tasje met traditionele indígenaspatronen erop die door haar man gemaakt worden, terwijl ze beiden ladino zijn. Ze heeft haar hele leven met indígenas gewerkt. In haar ogen zijn indígenas ook mensen en bestaan ze, zoals sommigen denken, niet alleen om te dienen. Zij heeft immers ook voor indígenas gewerkt, terwijl ze ladina is. Ik vraag me af of ze door haar werk op deze markt meer kennis heeft gekregen over de cultuur van indígenas. "Sinds ik hier werk weet ik dat indígenas heel goede handelaren zijn en intelligent zijn. Ik ga nu veel meer met ze om dan voor deze baan en ik heb veel betekenissen geleerd van bepaalde producten." Personen met kennis over een andere cultuur, zullen toleranter staan tegenover personen van die cultuur waardoor ze sneller contact met hen zullen aangaan (Gareis: 1995: 58). Bij María ga ik hier in eerste instantie ook vanuit daar ze haar collega's als vrienden beschouwd, al komen de vooroordelen toch al snel om de hoek kijken wanneer ik hier over doorvraag. María vertelt dat ze vaak verschillen ziet tussen ladinos en indígenas en vindt dat vooral de kinderen van indígenas erg hard met elkaar omgaan. Verschillen zijn ook te merken op de markt, zo zouden haar indígenascollega's zich meer voelen omdat ze grotere lokalen hebben dan zij en zijn ze snel jaloers op spullen die María heeft. Terwijl ze me dit vertelt, dempt ze haar stem en kijkt om zich heen om te zien of niemand op ons gesprek let en gaat dan verder. "Ik zie ze wel als vrienden, maar ik zal nooit alles aan hen vertellen want indígenas hebben een mindere mate van intimiteit en zijn een beetje bedrieglijk. Als ik over mijn problemen vertel, zullen ze alles doorvertellen en weet iedereen het. Dat is niet algemeen hoor, maar veel doen het wel."²⁸ Ondanks dat María veel van de indígenascultuur weet, heeft ook zij de superieure identiteit die in hoofdstuk drie uiteen is gezet waardoor ze tekens van verschil (diacritica) van indígenas kan aanwijzen die zij afkeurt (Vermeulen & Govers, 1994: 16).

²⁸ Gesprek María op 6 april 2009

Alejandro komt op zijn advocatenkantoor veel in contact met indígenas. Zoals in hoofdstuk drie naar voren is gekomen, noemt het hele gezin van Alejandro zich heel tolerant. Toch blijkt, net als bij María, dat zij onbewust een gevoel van superioriteit hebben ten opzichte van indígenas. De uren die ik bij Alejandro en Lucía heb doorgebracht waren leuk en nuttig, vooral omdat Alejandro graag monologen houdt over de Guatemalteekse geschiedenis en zijn eigen geschiedenis als professioneel bokser. Omdat Alejandro geen dure advocaat is, komen er veel indígenas bij hem voor advies en hulp. Zoals eerder is beschreven, is er een hoge correlatie tussen etniciteit en klasse en hebben indígenas doorgaans een lagere sociaaleconomische klasse dan ladinos (Eriksen 1993:7-8, 49-51). Bij dit werk is er geen sprake van een gelijkwaardige relatie, zoals bij María, aangezien Alejandro degene is die hulp verleend aan de indígenas die hij op zijn kantoor krijgt. Om beter hulp te kunnen bieden, heeft Alejandro Kaqchikel geleerd en zodoende weet hij ook veel van de cultuur van indígenas. Hij geeft wel aan dat de indígenas in winkeltjes en in zijn kantoor terugdeinzen als hij hun taal spreekt. “Ze willen me nooit verder helpen met de taal leren, wat dat betreft sluiten zij zich voor ons af.”

Hoe zeer Alejandro ook aangeeft dat hij de positie van indígenas wil verbeteren en zijn kinderen zó opvoedt dat ze ook tolerant zijn, er blijft een gevoel van superioriteit overheersen zowel hij hem als bij zijn gezin. Dit komt duidelijk naar voren als hij vertelt over de manier waarop ladinos omgaan met indígenas. In zijn ogen, bestaat er geen racisme in Guatemala, hooguit discriminatie. Volgens hem is dit vanzelfsprekend, omdat er verschillende werelden bestaan. Hij verduidelijkt dit met het voorbeeld van feesten. “Een algemeen feest is voor iedereen en daar zal iedereen dan ook heen gaan en zich op zijn gemak voelen, ladino of indígena. Maar als er een privéfeest is van indígenas, dan is het gewoon onwaarschijnlijk dat een ladino gaat, omdat hij zich niet goed zal voelen want mensen zullen hem raar aankijken. Andersom is dat ook het geval; indígenas zullen niet naar een ladinofeest komen, het is hun wereld niet. Ik zou zelf niet naar een indígenafeest gaan, want ik zou me niet goed voelen daar.” Om deze uitspraak kracht bij te zetten, houdt hij zijn hand omhoog en haalt zijn ring eraf en probeert hem om zijn duim, wijsvinger, middelvinger en pink te schuiven; alle keren past het niet. Om de ringvinger past hij precies en voelt het goed.²⁹ Het laat zien dat, ook al is Alejandro hoogopgeleid en heeft hij dagelijks veel contact met indígenas, hij zich nog altijd boven indígenas plaatst en zich niet comfortabel voelt onder hen en ze dus niet écht als

²⁹ Gesprek Alejandro op 18 maart 2009

gelijken ziet. Hij beperkt zijn imagined community nog altijd tot zijn eigen groep van ladinos en plaatst die groep boven de groep van indígenas (Anderson, 1983; Hale, 2006; Johnson & Warren, 1994).

In de volgende paragraaf zal nagegaan worden of deze gevoelens van superioriteit ook terug te vinden zijn in de leeromgevingen of dat het juist anders is.

De studentes van 6e Magisterio INSOL; een casestudy

De meiden van de zesde klas van het INSOL zitten in het laatste jaar van de leraressenopleiding en volgen verschillende cursussen. Interculturaliteit is er daar één van. De cursus beoogt racisme terug te dringen door de studenten te laten leren over de verschillende culturen in Guatemala. Er bestaan in Antigua natuurlijk veel scholen die in tegenstelling tot het INSOL niet publiek zijn en weinig doen aan integratiebevordering. Hier zullen de situaties verschillen van het INSOL, daar er minder indígenas op zitten vanwege hoge kosten. Desalniettemin kan deze casestudy interessante inzichten bieden in de manier waarop verschillende etnische identiteiten samengaan op scholen.

Om een beeld te krijgen over de identiteiten in de klas, heb ik de studentes onder luid gegiechel een verhaaltje over zichzelf laten schrijven, hun eigen vriendennetwerk laten uittekenen en hun ideale vriendje laten omschrijven. Uiteindelijk krijg ik een pakket papier aangeleverd vol kleuren, tekeningen en versiersels. Uit deze opdrachtjes wordt duidelijk dat er van de 43 leerlingen drie meiden zich als Guatemalteeks identificeren, negen als indígena, twee als mesties, één als Antigueña en tweeëntwintig als ladina, waarvan één meisje zich toch als ladina identificeert ondanks dat haar moeders familie allemaal *traje* dragen. Zes meiden hebben hun identiteit niet naar voren laten komen, maar meer over hun persoonlijkheid gepraat. Bij mijn omschrijving heb ik niet duidelijk laten blijken dat het per se om etnische identiteit moest gaan. De woorden ladina of indígena heb ik niet genoemd om te voorkomen dat ik de meiden te zeer zou beïnvloeden.

Met deze opdrachtjes wordt duidelijk dat er, buiten de vijf meiden die daadwerkelijk *traje* dragen, meer indígenas in de klas zitten. Clara is hier een voorbeeld van. Zij draagt haar *traje* niet uit solidariteit met de klas.³⁰ Tevens laten de opdrachtjes zien dat de term ladina wel uitgelegd wordt als een mengeling tussen Spanjaarden en indígenas, terwijl er maar twee meiden zichzelf als mesties identificeren. Dit zou erop kunnen wijzen dat het bij de jongere

³⁰ Panelgesprekje op 20 maart 2009

Guatemalteken geen identiteit van ontkenning meer is, maar dat zij sneller erkennen dat pure ladinos en indígenas niet meer bestaan (Matthew 2006). Vijf meiden die zichzelf als ladina identificeren lijken deze identiteit proberen goed te praten door erbij te schrijven: “ladinos zijn heel aardig”, “toch ga ik met andere culturen om”, “ik respecteer andere culturen en gedachten” en “ik hou niet van discrimineren van andere culturen”. Het lijkt bijna alsof ze zich willen verontschuldigen, omdat ze denken dat deze identiteit een negatieve lading heeft. Wel laat het zien dat ze in ieder geval heel bewust zijn van het onderscheid ladino-indígena.

De verhaaltjes over het ideale vriendje zijn leuk om te lezen, met name wanneer deze jongen van top tot teen beschreven wordt. “Hij moet me waarderen als vrouw, een mooie sensuele blik en lach hebben, geen oorknoppen dragen, niet te lang zijn, bruin zijn en goed kunnen zoenen.”³¹ (zie bijlage 3). Opvallend is dat geen enkele leerlinge als voorwaarde stelt dat hij dezelfde cultuur heeft als zij, ladino of indígena. Wel stellen een paar dat hij honderd procent Guatemalteek moet zijn, gissen is wat zij onder Guatemalteek verstaan. Religie is daarentegen wel heel belangrijk, daar een grote meerderheid zegt dat hij moet geloven in God en katholiek of evangelisch moet zijn.

Bij het maken van de vriendennetwerken heb ik gevraagd of de leerlingen ook de achternamen van hun vrienden willen noemen. Gelezen kan worden dat meiden die zich als ladina typeren meer vrienden met “ladino-achternamen” hebben dan typische “indígena-achternamen” zoals Xicuita en Cuc. De meeste leerlingen hebben enkel de eerste achternaam opgeschreven, waardoor dit niet zo zwart-wit te stellen is aangezien de tweede achternaam nog altijd zou kunnen wijzen op een bepaalde etnische identiteit. Bovendien kan er aan deze vriendennetwerken niet al te veel waarde worden gehecht, daar de meiden vooral hun klasgenoten hebben opgeschreven door eventuele sociale druk. Hierdoor is onbekend wie hun vrienden zijn buiten de klas om. Van één groepje weet ik zeker dat ze goede vriendinnen zijn, zowel binnen als buiten school. Zij, en hun onderlinge omgang, zullen in onderstaand vignet naar voren komen.

³¹ Uit opdracht van Hilda, 20 maart 2009

Het is de eerste keer dat ik meeloop bij de cursus van Interculturaliteit op het Instituto Normal para Señoritas Olimpea Leal. Lerares Isabel stelt me voor aan de groep van ongeveer vijftien meisjes met de leeftijd tussen achttien en twintig. Ze staan op en roepen in koor *buenos días* en giechelen me toe. Zes meisjes dragen de traditionele *traje* en zitten verspreid door de klas. Isabel geeft de meisjes opdracht tot het maken van een naamkaartje waarop een indigenawaarde staat uitgelegd in hun eigen woorden. Ze hebben in de vorige les alle waarden geleerd en nu moeten ze broederschap op het naamkaartje weergeven. De hele klas draait tafels en stoelen bij elkaar zodat er groepjes ontstaan. Ik voeg me bij een groepje dat een vriendinnengroepje blijkt te zijn waarvan Adela en Dalilah *traje* dragen. Adela heeft stof van een traditionele rok bij zich waarvan de meisjes vierkanten knippen waarop het kaartje met de spreuk geplakt kan worden. Ze betrekken me bij het knutselen en leggen uit wat ik moet doen. Claudia kijkt naar de rok van Adela en zegt dat ze die veel mooier vindt. “Mag ik daar niet een stukje van? Dan knip ik hier.” Ze geeft een klap op de billen van Adela. “Haha, mooi niet!”, zegt Adela terwijl ze hard lachen. De glitterpennen en kartelscharen worden driftig uitgewisseld en er wordt vol overgave gewerkt aan het naamkaartje terwijl er gezellig gekeuveld wordt over jongens, Nederland en de komende examens. Ik kijk in de collegeblok van Claudia waarin de les over indigenawaarden staat. Claudia vertelt dat ze veel geleerd krijgen over de cultuur van indigenas en de bijbehorende teksten en rituelen.

Ik vraag de meisjes of ze blij zijn bijna klaar te zijn om lerares te worden en ze vertellen me dat ze hierna nog gaan studeren. Claudia en Adela willen rechten gaan studeren. “Dat doet ze omdat ze niet zonder me kan!” zegt Claudia lachend terwijl ze Adela knuffelt. Isabel roept dat we nog tien minuten hebben totdat de bel gaat en dat het werkje dan af moet zijn. We werken snel door terwijl Adela en Ana samen hard een liedje zingen: *¡somos niños hasta al final!* (we zijn kinderen tot het eind). De anderen in het groepje vallen bij en zingen lachend mee terwijl ze de laatste hand leggen aan het broederschapkaartje, dat ze de volgende dag allemaal trots op hun uniform en *traje* hebben gespeld. (zie bijlage 4)

- *Studentes van het INSOL*³²

Dit groepje is een hecht vriendinnengroepje dat vier jaar geleden is ontstaan op het INSOL en bestaat uit twee ladinass en drie indigenas. De meisjes ervaren deze verschillen echter niet, ze zijn gewone jongeren en doen dingen die alle jongeren doen; ze maken samen huiswerk, kletsen veel met elkaar en lopen van en naar school. Toch bestaan er wel eens onduidelijkheden omdat Claudia en Ana zich anders uitdrukken dan Adela, Dalilah en Clara. Maar voor hen is het geen bijzonderheid dat ze vriendinnen zijn, het is vanzelfsprekend omdat volgens hen iedereen gelijk behandeld en gerespecteerd moet worden.³³

Duidelijk is geworden dat de school ook een plaats is waar indigenas en ladinass elkaar

³² Observaties en gesprekjes met Claudia, Dalilah, Adela en Clara op 19 maart 2009

³³ Panelgesprekje Claudia, Dalilah, Adela, Clara en Ana op 20 maart 2009

ontmoeten. Het is een plek waar, mits gestimuleerd door de schoolleiding, bruggen geslagen kunnen worden met behulp van cursussen waar de twee culturen beiden centraal staan. Tevens is het een startpunt waarvandaan er iets veranderd zou kunnen worden aan het superioriteitsgevoel van ladinos door bij de kleinsten te beginnen. In tegenstelling tot de werkplek, zijn er in de zesde van het INSOL geen gevoelens van superioriteit waardoor indígenas onder ladinos worden geplaatst. De imagined community van de ladinass in deze klas kan multicultureel genoemd worden, daar ik veronderstel dat zij hun imagined community sneller zullen delen met indígenas.

In de volgende twee paragrafen zullen vriendschapsrelaties en liefdesrelaties tussen ladinos en indígenas worden uitgediept en geïllustreerd worden met koppels. Het verschil tussen deze vormen van contact en de zojuist behandelde vormen op het werk en op school, zit hem in het vrijwillige aspect van vriendschap en liefde. Ladinos gaan deze relaties zelf aan en komen indígenas niet toevalligerwijs tegen op het werk of op school. Duidelijk zal worden hoe en waar (de meeste) ladinos de grens van hun imagined community trekken en welke invloed hun superieure identiteit daar op heeft.

Een interetnische vriendschap uitgelicht: Carmen & Andrea³⁴

Tot nu toe is Carmen voorgesteld als een ladina met een sterke mening ten opzichte van indígenas. Toch is één van haar beste vriendinnen indígena. Opmerkelijk is dat Andrea zichzelf als mesties identificeert, maar dat Carmen denkt dat ze zich schaamt voor haar echte afkomst. Door de uiterlijke kenmerken van Andrea en haar gedrag, weet Carmen dat zij indígena is. Het feit dat Andrea haar nog nooit mee naar huis heeft genomen, is volgens Carmen een bevestiging omdat Andrea zich waarschijnlijk schaamt voor haar ouders die indígena zijn. Ondanks dat Andrea zichzelf niet identificeert als indígena, zie ik de vriendschap wel als interetnisch, omdat Carmen hem zo ervaart en beschrijft. In deze paragraaf zal de vriendschap tussen Carmen en Andrea beschreven worden van ontmoeting tot nu waarbij koppelingen worden gemaakt met de theorie over factoren die een interetnische vriendschap bevorderen en het fasemodel dat doorlopen moet worden voor het slagen van zo een vriendschap.

Zes jaar geleden leerden Carmen en Andrea elkaar kennen via de zonen van Carmen, die in dezelfde evangelische kerk als Andrea kwamen en zo bevriend met haar raakten en haar

³⁴ Alle informatie in deze paragraaf is afkomstig uit het gesprek met Carmen op 25 maart 2009 en 13 april 2009

mee naar huis namen. Carmen en zij leerden elkaar steeds beter kennen en konden het goed met elkaar vinden en zijn sinds twee jaar goede vriendinnen. Carmen was zich er bij de ontmoeting meteen bewust van dat Andrea een indígena is. “Ik zag dat ze een andere cultuur had als ik. Aan haar uiterlijk, maar ook aan haar achternaam. Verder had ze ook een ander gedrag want haar karakter is veel sterker dan dat van ons, ladinos. Andrea zegt bijvoorbeeld heel hard wanneer ze iets niet wil, als een ladino dat doet dan maken we daar een grapje van en zeggen we: ¡no seas indio vos!, wees geen indiaan!”

Ondanks het leeftijdsverschil, Carmen is 46 en Andrea 28, hebben ze dezelfde interesses waar ze altijd over praten; liefdesperikelen en het evangelische geloof. Wanneer ze bij elkaar zijn, bidden ze voor een goede man voor Carmen. Ook tijdens gesprekken krijgt het geloof een plek. Zo zeggen beide dames vaak religieus getinte zinnen als ze het over vervelende gebeurtenissen hebben. Gareis (1995: 55) stelt dat er bepaalde activiteiten zijn die over etniciteit heen gaan. Het delen van goed nieuws, emotionele steun en opvrolijken zijn componenten voor een goede vriendschap. Praten staat centraal in de vriendschap van Carmen en Andrea. Ze praten vaak tijdens het avondeten, omdat ze overdag weinig tijd hebben vanwege het werk. “We praten over leuke dingen, maar ook over problemen. We praten eigenlijk als moeder en dochter, zij vertelt mij haar problemen en ik luister en ik vertel haar mijn problemen. Daar is onze vriendschap op gebaseerd; de behoefte om met iemand te praten en om een vriendin te hebben die speciaal voor je is. Er is niks waar we niet over praten; mijn huwelijk dat misging, haar vriendje. Andrea heeft namelijk een vriendje, hij is dokter en ziet er goed uit. Ik denk dat hij daarom niet zal zeggen dat hij indígena is, maar volgens mij is hij dat wel. Andrea denkt dat hij niet van haar houdt. Zij lucht dan haar hart daarover. Maar ik bel haar ook als eerste van al mijn vrienden als er iets is. Zij is het snelst bij me en maakt altijd even tijd voor me.” Wat dit betreft hebben Carmen en Andrea een *close friendship*, waarbij etniciteit er niet toe doet (Rubin & Bell in Gareis 1995: 5).

Toch, zo vertelt Carmen, merkt zij veel van de cultuurverschillen in hun vriendschap. Indígenas denken volgens haar heel anders dan ladinos, waardoor ze veel meningsverschillen heeft met Andrea. Indígenas zijn vaak ook heel sterk en dominant, wat zij ook merkt bij Andrea omdat zij Carmen vaak domineert en dingen op een bepaalde manier wil hebben. Vanwege die reden hebben zij acht maanden ruzie gehad en elkaar niet gesproken. “Wanneer ik bijvoorbeeld met haar op de motor zat en ik zei dat ze moest stoppen, dan zei zij dat ik haar niet moest vertellen wanneer zij moest stoppen. Ladinos zouden zeggen, oké ik stop.” Sinds januari is de vriendschap weer hersteld en is Andrea rustiger geworden, omdat ze weet dat, wil ze bij Carmen en haar zonen zijn, ze zich moet aanpassen.

Als we het hebben over de reacties op de vriendschap tussen Carmen en Andrea, vertelt Carmen me dat ze nog nooit negatieve reacties heeft gehad. “Alleen heeft ze me nog nooit mee naar haar huis genomen. Ik denk omdat haar ouders *traje* dragen, maar dat weet ik niet zeker. Ze leven waarschijnlijk op een andere manier, hebben kippen en niet zo’n mooi huis. Daarom schaamt ze zich misschien om dat aan mij te laten zien en dat ze dan anders lijkt voor mij. Ik denk dat Andrea denkt dat ze belangrijk moet lijken en dat, als ik zou zien hoe zij leeft, ze minder belangrijk lijkt. Maar verder is het een geweldig persoon als vriendin, dat zijn indígenas sowieso in vriendschap. Voor liefde zou ik het absoluut niet willen. Dan wil ik een film kijken terwijl hij alleen maar denkt aan *tamales* (maïspakketjes) maken.”

Met deze quote wordt duidelijk dat Carmen zich nog altijd superieur voelt ten opzichte van indígenas, omdat ze er automatisch van uitgaat dat de ouders van Andrea arm zijn en geen mooi huis hebben. Tevens denkt ze dat Andrea zich minder belangrijk zal voelen, als blijkt dat ze indígena is. Carmen kent eigenschappen als arm, gemarginaliseerd en inferieur toe aan de etniciteit indígena en denkt daarmee op essentialistische wijze (Neyens 2001). Met de laatste zin geeft Carmen duidelijk aan waar voor haar de grens van interetnisch contact ligt. De grenzen van haar imagined community zijn meer fluïde als het vriendschap betreft, maar zijn statisch in het geval van liefdesrelaties. Voor Carmen kan een multiculturele imagined community niet bestaan, gekeken naar eerdere uitspraken over indígenas. Zij zou het liefste willen dat ladinos een land voor zichzelf hebben, dan dat ze indígenas tegenkomt in “haar” winkelcentra.

In de theoretische onderbouwing is naar voren gekomen dat er aan een vriendschap een proces voorafgaat voordat personen met verschillende etnische identiteiten inzien dat een vriendschap kans heeft (Gareis, 1995: 58). Het is opmerkelijk dat Carmen, een vrouw die haar imagined community boven die van indígenas stelt en vasthoudt aan haar eigen etnische groep, zo een hechte vriendschap heeft met iemand buiten die groep (Anderson, 1983; Gareis, 1995; Van Gaalen, 1998). De theorie stelt dat de fase vergelijken met “de ander” het eindpunt zal zijn voor zulke personen. Carmen heeft na vergelijking van zichzelf met Andrea hoogstwaarschijnlijk wel superieure gevoelens ten opzichte van Andrea, maar heeft toch de volgende stap gezet en gezocht naar overeenkomsten tussen haar en haar vriendin waardoor de vriendschap kon ontstaan. De laatste fase heeft Carmen nog niet doorlopen, namelijk het accepteren van de cultuur van Andrea en haar leefstijl als goed alternatief zien. Dit is vooral door de ruzie, waarin Andrea te dominant gevonden werd, naar voren gekomen. Carmen heeft Andrea toen gezegd dat ze moest veranderen om weer bij het gezin over de vloer te mogen komen. Aangezien Carmen dominantie als kenmerk van de cultuur van indígenas ziet, waar ik

als auteur niet achter sta, heeft ze geen respect voor die cultuur. Toch is de overeenkomst, praten over liefdesvreugden en liefdesproblemen, groter dan deze moeilijkheden tussen beide dames en praten ze er weer lustig op los en bidden ze samen voor de ideale man. Wanneer ik op de laatste avond in Antigua afscheid kom nemen, is Andrea er ook. De tijd dat ik bij hen zit, is het geen minuut stil en merk ik van eventuele botsingen en cultuurverschillen helemaal niks. Het lijken gewoon twee vrouwen die een avond hun hart luchten aan hun beste vriendin.

In deze paragraaf vertelde Carmen dat indígenas goede mensen zijn voor vrienden, maar dat het anders ligt bij liefdesrelaties. Voor haar is het uitgesloten dat ze ooit een relatie zal beginnen met een indígena. Tevens is naar voren gekomen dat het opmerkelijk is dat Carmen, volgens het fasemodel, een interetnische vriendschap onderhoudt. Wel is duidelijk geworden dat de superieure identiteit van Carmen een grote invloed heeft op haar vriendschap met Andrea. In de volgende paragraaf zal een interetnisch liefdesstel aan het woord komen. Verder zullen er opmerkelijke verhalen aan bod komen die laten zien waar de grens van de imagined community van ladinos loopt. Hieruit zal duidelijk worden dat, zelfs de meest ogenschijnlijk tolerante ladino, het liefst huwt binnen de eigen imagined community.

Twee culturen op één kussen

Tijdens het interview met Carlos, de schooldirecteur van het INSOL, vertelt hij me dat zijn nicht is getrouwd met een indígena. In eerste instantie had hij daar zijn twijfels over, net als de rest van de familie, want het blijft toch een indígena. Na het huwelijksfeest, waarbij de familie van de bruidegom de lunch geweldig had bereid, waren de twijfels weg. Carlos is blij dat zijn nichtje gelukkig is en vindt het huwelijk een mooie relatie.³⁵ Dulce en Josué blijken bereid om met mij te praten en drie dagen later zit ik bij ze op de bank.³⁶

Dulce en Josué hebben elkaar acht jaar geleden leren kennen toen Josué van Coban naar Antigua verhuisde en bij vrienden van Dulce kwam wonen. Dulce en Josué zijn eerst vijf jaar vrienden geweest en deden binnen hun vriendengroep veel leuke dingen. Pas na deze periode sloeg de vonk over. Door gezamenlijke vrienden zijn zij een stel geworden, maar hun relatie hebben ze niet geheim gehouden in het begin, zoals Porterfield (1978) veronderstelt. Wel hebben vriendinnen van Dulce hun twijfels geuit over Josué. “Mijn vriendinnen vroegen

³⁵ Interview Carlos op 2 maart 2009

³⁶ Interview Dulce en Josué op 5 maart 2009

me een paar keer of ik er wel zeker van was, daar heb ik me niks van aangetrokken. Zij vroegen me dit omdat ladinas altijd onafhankelijk willen zijn en over het algemeen zijn indígenas meer *machista* dan ladinos, maar ladinos zijn eigenlijk net zo. Josué is het maar een beetje en dat wist ik toen al dus ik trok me niks aan van hun twijfels. Het enige verschil dat ik ervaar, is dat Josué minder afhankelijk is dan ik. Maar dat zit nou eenmaal in de aard van indígenas, ze zijn minder klef.” Ik verbaas me dat Dulce dit zegt; het stel ligt tegen elkaar aan en knuffelen als ze praten over de huwelijksreis en toekomstige kinderen.

Na drie jaar verkering besloten ze te trouwen. Josué en zijn familie zijn indígenas, maar hij doet verder niet meer veel met de cultuur behalve waarderen. Het vrouwelijke deel van de familie draagt de traditionele *traje*. De indígenacultuur is goed terug te zien in de huwelijksceremonie en de activiteiten daarom heen. Toen Dulce voor het eerst met Josué mee ging naar Coban om zijn familie te ontmoeten, droeg zij een *traje* zodat ze de waarden van zijn familie zou respecteren. Dulce was nerveus bij deze ontmoeting omdat ze vreesde dat zij heel traditioneel zouden zijn en haar niet zouden accepteren omdat ze geen indígena was. Maar de familie ontving haar hartelijk en hebben volgens Josué nooit hun twijfels gehad. Een interetnisch huwelijk is meer dan een verbintenis tussen twee personen, het is een verbintenis van groepen (Johnson & Warren, 1994: 1). In dit geval tussen twee verschillende families. De familie van Dulce zou volgens haar nooit hun twijfels hebben gehad. Maar het interview met Carlos en zijn vrouw doet blijken dat de familie wel hun twijfels hebben gehad en bezorgd waren over de toekomst. Carlos en zijn vrouw zouden zelf nooit met een indígena trouwen vanwege de verschillen in gedrag en cultuur: de indígena is vooral erg macho en behandelt zijn vrouw slecht.³⁷

Dulce en Josué zijn juist van mening dat er tussen hun families weinig verschillen zijn en dat de schok daarom niet zo groot is geweest. De families hebben dezelfde economische en sociale status. Het grootste verschil is dat de familie van Josué heel artistiek is en *traje* draagt. Door deze minimale verschillen, zijn de negatieve reacties op het huwelijk van Dulce en Josué beperkt gebleven (Johnson & Warren 1994: 1). Ondanks dit was Dulce toch bang afgewezen te worden door de familie van Josué. Nadat de moeder van Dulce de familie van Josué heeft bezocht in Coban, waren volgens Carlos de twijfels weggenomen. Het huwelijk kon plaatsvinden en de voorbereidingen konden worden getroffen. Dulce staat op en haalt een groot fotoalbum erbij. Op de voorkant zie ik het nieuwe echtpaar staan te midden van beide families. Aan de kant van Dulce staan onder andere Carlos en zijn vrouw in pak en jurk,

³⁷ Interview Carlos op 2 maart 2009

terwijl aan de zijde van Josué vrouwen in *traje* staan en mannen in pak. Interetnische huwelijken worden vaak onbewust klein gehouden, omdat ze geen negatieve reacties willen uitlokken (Porterfield, 1994: 99-104). Dit is ook het geval bij Dulce en Josué, want beide ceremonies (civiel en religieus) waren kleinschalig en ingetogen. Voor het feest na het religieuze huwelijk, waren beide families aanwezig en de vriendengroep waarin het stel zich heeft leren kennen.

Als we doorbladeren in het fotoalbum zie ik Dulce geknield op de grond. Een oudere vrouw staat voor haar en legt bloemen op haar hoofd. Josué licht toe; “dat is een typisch Mayaritueel, de oudste vrouw van de familie moet de bruid zegenen. Mijn moeder is helaas overleden, dus deed mijn oudste tante het. Om mijn overleden ouders te vervangen, werden er lichtjes opgehangen tijdens de ceremonie en het feest. Dit is ook een Mayaritueel om te symboliseren dat de overlevenden bij een speciale gebeurtenis aanwezig zijn. Wat betreft eten was mijn cultuur ook aanwezig; we dronken *boj* (maïsbiere) en aten *chicharrones* (een soort knabbelspek).” Dulce vertelt dat ze dol is op de rituelen van haar schoonfamilie en dat ze zich altijd heeft geïnteresseerd in deze cultuur. Verder was de bruiloft heel normaal en vond de familie van Josué het allemaal heel mooi. *The cultural stuff* van beide culturen zijn tijdens deze huwelijksceremonie gemengd. “Ze hadden zoiets nog nooit gezien, want verder was het een typisch Antigueña bruiloft!”

Ondanks de twijfels in het begin, waar Dulce niks vanaf weet, is haar familie nu wel overtuigd van het huwelijk. In eerste instantie *onthoudt* men wel nog dat iemand indígena is, maar als deze persoon meer op een ladino lijkt, zullen bezorgheden en twijfels afnemen (Hawkins, 1984: 84; Van den Berghe, 1968: 515). Josué draagt “normale” kleren, heeft een goede baan en praktiseert de cultuur niet veel en zou naar eigen zeggen voor ladino door kunnen gaan. Dit komt overeen met wat Luis, de zoon van Carmen, eerder heeft gezegd. Hij zal sneller trouwen met een moderne indígena die het proces van *ladinoization* gedeeltelijk heeft doorgelopen, dan met een traditionele indígena van het platteland.³⁸

Het bovenstaande is een voorbeeld waarbij twee imagined communities meer op gelijk niveau staan, waardoor grenzen overschreden kunnen worden. Een multiculturele imagined community zal voor Dulce en Josué zeker denkbaar zijn. Voor Antonio en zijn zoon is dit minder het geval, zoals onderstaand verhaal laat zien.

³⁸ Gesprek Luis op 30 maart 2009

“Mijn zoon werd verliefd op een collega en wilde heel graag met haar trouwen en vroeg mij en mijn vrouw om de hand te gaan vragen bij haar ouders. Haar familie had de kamer schoongemaakt en er was een tafel waar we aan gingen zitten om te praten. Ik moest de hand vragen, dat is de taak van de vader. Ik nam veel wijn en eten mee, maar toen we daar kwamen hadden zij tamalitos; het waren Maya’s! We waren erg verrast hierdoor, mijn zoon ook. Ze hadden niet eens glazen voor de wijn! Dat meisje is *de corte* (ze draagt traje), dus ik wilde het niet hebben dat zij zouden gaan trouwen. Maar ze was al zwanger. Ik heb nu een kleinkind dat alle kenmerken van een indígena heeft. Mijn zoon heeft er vanaf gezien, omdat hij zich schaamt tegenover zijn vrienden als hij zou trouwen met een indígena. Ook ik ben blij dat hij het niet gedaan heeft. Mijn zoon is een man van de toekomst. Als hij met haar zou trouwen, zou hij zijn leven moeten veranderen. Het zou een stap terug zijn voor hem. Het ras Maya is niet toekomstgericht, ze zijn bang om hun leven te veranderen.”

- Antonio³⁹

Duidelijk wordt dat Antonio zichzelf en zijn zoon superieur acht ten opzichte van indígenas, omdat hij het huwelijk afwijst als blijkt dat de familie van het meisje indígena is. *Ladino mestizos* zouden toleranter zijn omdat ze iedereen als gelijke beschouwen (Hale 2006: 169). Antonio identificeert zich als mesties, maar laat door dit voorbeeld blijken dat zijn etnische groep niet op gelijke voet staat met die van indígenas en hij een multiculturele imagined community afwijst. Het lijkt er bijna op alsof het huwelijk van Dulce en Josué een uitzondering op de regel is. Ook Daniela vertelt me een verhaal waarin de grens sterk getrokken wordt en zichtbaar is:

“Ik had een vriend op school die verliefd werd op een indígena. Een maand hadden ze iets met elkaar en waren ze heel verliefd. Zij droeg nooit *traje* op school, maar gewone kleren als een ladina. Het was Moederdag en we nodigden alle moeders uit voor een lunch. Toen zij met haar moeder op school arriveerde, droeg ze wel *traje*. Mijn vriend moest overgeven toen hij dat zag. Hij wist namelijk niet dat zij indígena was. Toen ik hem vroeg waarom hij zo reageerde zei hij omdat hij haar een leugenaarster vond omdat ze het niet verteld had. Hij heeft het uitgemaakt. Maar ik weet zeker dat het was omdat ze indígena was.

- Daniela⁴⁰

Hoe mooi het verhaal van Dulce en Josué ook is, het komt niet overeen met de werkelijkheid waarin de meeste ladinos wel zeggen tolerant te zijn, maar doorgaans blijven trouwen binnen hun eigen groep, zoals duidelijk wordt in bovenstaande voorbeelden. Tevens laten de voorbeelden zien dat er nog altijd een taboe rust op interetnische relaties. Behalve Luis en

³⁹ Gesprek Antonio op 11 april 2009

⁴⁰ Gesprek Daniela op 6 april 2009

Daniela, die misschien nog wel een relatie zouden aangaan met een moderne indígena, vertellen alle ladinos me dat ze liever niet met een indígena zouden trouwen vanwege bezorgdheid om cultuurverschillen. Veel mensen die ik naar hun mening heb gevraagd over interetnische relaties zeggen dat het logisch is dat ladinos het liefste met ladinos trouwen. “Personen identificeren zich met hun eigen volk,” vertelde Lucía.⁴¹ Tevens vinden velen dat indígenas de scheiding zelf in stand houden door hun eigen groep te conserveren. Tot slot heeft de familie nog altijd een grote invloed op het kiezen van een partner waardoor een ladino als best gezien wordt voor een ladino.⁴²

Conclusie

In dit hoofdstuk zijn verschillende arena's besproken waarin ladinos en indígenas samenkomen. Door de positieverbetering van indígenas, zijn zij steeds meer terug te vinden in arena's waar eerder enkel ladinos kwamen. Hierdoor worden indígenas en ladinos steeds vaker collega's, maar ook klasgenoten. Duidelijk is geworden dat de superieure identiteit nog een grote rol speelt bij omgang. Opvallend is dat op de school uit de casestudy deze superieure identiteit niet zichtbaar is. De leerlingen behandelen elkaar als gelijken en hebben respect voor elkaars culturen.

Vriendschaps- en liefdesrelaties komen in toenemende mate voor, al blijven meningen over liefdesrelaties negatief en zouden deze niet kunnen werken door cultuurverschillen. Het interetnische vriendenkoppel heeft laten zien dat de superieure identiteit van de ladina nadrukkelijk aanwezig is. Dit is niet het geval bij het interetnische echtpaar, waar alles goed lijkt te gaan. Toch blijft een meerderheid ladinos zich verbinden langs etnische scheidslijnen en verantwoorden dit met het superieure identiteitsbeeld dat zij nog altijd hebben. Hierdoor wordt de sociale orde en hiërarchie behouden (Johnson & Warren, 1994: 1-3). Ze zijn bang hun eigen identiteit en cultuur te verliezen en willen niet met andere wereldbeelden in aanraking komen die hun eigen persoonlijkheid aan de kaak stellen (Gareis, 1995: 52). Het construeren van een multiculturele imagined community wordt bemoeilijkt door deze superieure identiteit. Ook hier geldt dat de verandering, dat indígenas zich steeds meer in de ladinowereld begeven, pril is waardoor het voor ladinos lastig is hiermee om te gaan omdat zij lange tijd hun eigen ruimtes bezaten en de nationale cultuur representeerden.

⁴¹ Gesprek Lucía op 2 april 2009

⁴² Gesprek Lucía op 8 april 2009, gesprek met Irma op 3 april 2009

Afsluiting

Deze thesis heeft beoogd de centrale vraagstelling te beantwoorden: hoe construeren ladinos hun imagined community door middel van interetnisch contact in huidig multicultureel Guatemala? Door de verschuiving van nationale cultuur naar etnische groep, was het interessant om de identiteit van ladinos te onderzoeken en na te gaan welke invloed deze heeft op de omgang met indígenas. Om dit te kunnen doen is een beschrijving gegeven van de identiteit van ladinos en zijn verschillende arena's van interetnisch contact beschreven. De vraag of ladinos zich voor kunnen stellen op gelijke voet samen te leven met indígenas, zal in deze afsluiting beantwoord worden.

Etnische identiteit en imagined community zijn theoretische concepten die als basis voor dit onderzoek hebben gediend. In het etniciteitdebat is naar voren gekomen dat etniciteit een fluïde identiteit is dat door het individu gevormd wordt en kan veranderen per context. Het concept imagined community richt zich oorspronkelijk op naties, maar is ook bruikbaar voor etnische groepen. Het gaat ervan uit dat groepen, zonder elkaar ooit te ontmoeten, weten dat ze een groep zijn en zich verbonden voelen. Om antwoord te kunnen geven op de vraag hoe ladinos hun imagined community construeren door middel van interetnisch contact, was het van belang hun identiteit alvorens in beeld te brengen.

In hoofdstuk drie is deze identiteit beschreven door de ogen van verscheidene ladinos. Naar voren is gekomen dat zij hun identiteit op relationele wijze vormen. Alles wat indígenas zijn, is de ladino niet. Verschillen in uiterlijk, sociaaleconomische kenmerken en gedrag hebben laten zien welk beeld de ladinos van zichzelf en van indígenas hebben. Nadat velen mij vertellen dat iedereen gelijk is, komen er vaak toch verschillen om de hoek kijken. Zo zouden indígenas klein, bruin en robuust zijn waar ladinos lang, blank en fijn zijn. Ook wat betreft gedrag zouden er veel verschillen bestaan. Waar ladinos toekomstgericht zijn, nemen indígenas genoegen met het simpele des levens. Wat betreft sociaaleconomische kenmerken, is er steeds meer balans. Al vindt men extreme armoede enkel onder indígenas. Deze uitspraken zijn niet van toepassing op alle ladinos en alle indígenas, evenmin zoals de kenschets waar deze thesis mee begon algemeen toepasbaar is. Er zijn veel meer variaties mogelijk. Dit laat zien dat etniciteit inderdaad geconstrueerd wordt en het individu zelf de vormgever is van zijn identiteit. De ladinos denken niet in voorgaande termen, maar meer in termen van ras. Als wetenschappelijke term is "ras" afgekeurd als zijnde een categorie waar elk mens in te plaatsen is. Het sociale concept "ras" wordt daarentegen dagelijks gebruikt

waarbij er niet vanuit wordt gegaan dat etnische identiteit zelf te construeren valt. Een etnische identiteit heeft daardoor vaststaande eigenschappen, zoals de ladinos met name negatieve eigenschappen toe kennen aan “het inheemse ras”.

Ondanks de veelzijdigheid van identiteiten van ladinos is er bij hen een algemeen aspect terug te vinden. Door de relationele vergelijking met indígenas ontstaat er een identiteit die gebaseerd is op superioriteit. In het tweede hoofdstuk is naar voren gekomen dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van ladinos als natie naar ladinos als etnische groep. Deze verandering is nog pril waardoor het idee van superioriteit nog altijd sterk verankerd ligt bij ladinos. Zij construeren hun imagined community op basis van een superieure identiteit, waar vanuit een positief beeld ontstaat van ladinos en een negatief beeld van indígenas. Ondanks deze negatieve identiteit die ladinos van indígenas hebben, verbetert de positie van indígenas waardoor zij steeds meer in contact komen met ladinos in arena's die voorheen enkel voor ladinos bestemd waren.

Door die verbetering wordt interetnisch contact veelvoorkomender omdat indígenas en ladinos nu arena's moeten delen. Dit is in hoofdstuk vier besproken en geconcludeerd kan worden dat ladinos op vriendschappelijk, collegiaal en scholings- en liefdesgebied steeds meer contact onderhouden met indígenas. Op de werkvloer en in vriendschappen blijft de superieure identiteit van ladinos een rol spelen. Er worden negatieve eigenschappen toegeschreven aan de indígenacollega of indígenavriend(in) waardoor de ladino zich boven de indígena plaatst in deze relaties. Deze superieure identiteit is niet terug te vinden op de school. Hier respecteren studentes elkaars culturen en leren van elkaar.

Ook al komen interetnische liefdesrelaties steeds vaker voor, er blijft een taboe op rusten. Deze relaties lokken veelal negatieve reacties uit, omdat men denkt dat cultuurverschillen te problematisch zullen zijn. Vindt zo een interetnische relatie toch plaats, dan kan dit een mengeling van culturen met zich meebrengen zoals naar voren is gekomen in hoofdstuk vier. Desalniettemin lijkt dit huwelijk een uitzondering, daar de superieure identiteit die ladinos hebben ervoor zorgt dat ze indígenas niet als gelijkwaardige liefdespartners zien. Ze zijn bang voor cultuurverschillen en het verliezen van hun eigen identiteit door het in aanraking komen met andere wereldbeelden.

Gekeken naar de hoofdvraag kan geconcludeerd worden dat de imagined community van ladinos gebaseerd is op een identiteit die in vergelijking met indígenas wordt gevormd. De verschuiving die Guatemala meemaakt, heeft ingrijpende gevolgen voor de identiteit van ladinos. Vóór de erkenning van indígenas waren ladinos dé nationale cultuur en identiteit,

terwijl zij nu één van de vier etnische groepen zijn. Toch denken veel ladinos nog altijd de nationale cultuur te representeren en plaatsen zichzelf boven indígenas. Hierdoor wordt er vastgehouden aan een superieure identiteit die invloed uitoefent op het onderhouden van interetnisch contact. Omdat de identiteit deze superioriteit onderschrijft, is het moeilijk voor ladinos om hun imagined community op multiculturele wijze te verbeelden waardoor zij op gelijke voet komen te staan met indígenas. Ondanks dat komen vriendschappen, werk- en schoolrelaties steeds meer voor, zij het onder invloed van de superieure identiteit van ladinos. Op het gebied van liefde blijven ladinos veelal binnen hun eigen groep. De superieure identiteit lijkt hier meer invloed te hebben dan bij de overige contacten, daar indígenas in de ogen van ladinos geen gelijkwaardige liefdespartners zijn. Ook al bestaan er steeds meer contacten tussen de twee etnische groepen, de verbeelde superioriteit van ladinos blijft in deze relaties problematisch omdat het zorgt voor vooroordelen en discriminatie. Hierdoor wordt de imagined community zodanig geconstrueerd dat indígenas weinig tot geen toegang krijgen tot deze groep. Een multiculturele imagined community waarin iedereen (ladino, indígena, Xinca, Garífuna) opgenomen is, zal een utopie blijven zolang er een superieure identiteit heerst onder ladinos. De uitspraak van de oma van Pedro blijkt nog altijd te gelden. “Vergeet nooit jongen, in het leven is het maïs bij maïs en bonen bij bonen.”

Literatuurlijst

Adams, R.N.

1964 *Encuesta sobre la cultura de los Ladinos*, Guatemala C.A.: Jose de Pineda Ibarra.

Adams, R.N. & S, Bastos

2003 *Las relaciones étnicas en Guatemala, 1944-2000*, Guatemala C.A.: Cirma.

Anderson, B.

1983 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso Books.

Barth, F.

1969 *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*, Oslo: Universitetsforlaget.

Bell, S. & S. Coleman

1999 *The Anthropology of Friendship*, Oxford, New York: Berg.

Berghe, P.L. van den

1968 'Ethnic Membership and Cultural Change in Guatemala', *Social Forces*, Volume 46, Nummer 4, pp. 514-522.

Early, J.D.

1964 'Revision of Ladino and Maya Census Populations of Guatemala, 1950 and 1964', *Demography*, Volume 11, Nummer 1, pp. 105-117.

Eriksen, T.H.

1993 *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives* London: Pluto Press.

Fisher, E.F. & C. Hendrickson

2003 *Tecpán Guatemala*, Oxford, Colorado: Westview Press.

Galen, C.A.M.

1998 *Etnische identificering in interactive*, ongepubliceerde masterscriptie, Universiteit Utrecht.

Gareis, E.

1995 *Intercultural Friendship: A Qualitative Study*, MD: University Press of America.

Hawkins, J.

1984 *Inverse Images: The meaning of culture, ethnicity and family in post-colonial Guatemala*, New Mexico: University of New Mexico Press.

Hale, C.

2006 *Más que un Indio: Racial Ambivalence and Neoliberal Multiculturalism in Guatemala*, Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.

Hobsbawm, E.J.

1992 *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.

Hondius, D.

1999 *Gemengde huwelijken, gemengde gevoelens; aanvaarding en ontwijking van etnisch en religious verschil sinds 1945*, Den Haag: SDU Uitgevers.

Johnson, W.R. & D.M. Warren

1994 *Inside the Mixed Marriage*, MD: University Press of America.

Kottak, C.P.

1974 *Anthropology: The Exploration of Human Diversity*, New York: McGrawHill.

Lovell, W.G.

2005 *Conquest and Survival in Colonial Guatemala: A Historical Geography of the Cuchumatán Highlands, 1500-1821*, Kingston: McGill-Queen's Press.

Matthew, L.

2006 'Mexicanos and the Meanings of Ladino in Colonial Guatemala', *Journal of Colonialism*

and Colonial History, Volume 7, Nummer 1.

Nash, M.

1989 *The Cauldron of Ethnicity in the Modern World*, Chicago: The University of Chicago Press.

Nelson, D.M.

1999 *Finger in the Wound, Bodypolitics in Quincentennial Guatemala*, Berkely: University of California Press

Neyens, J.

2001 Inleidende studie tot etniciteit in Afrika: met een casestudy over etniciteit bij de Baluba

http://www.ethesis.net/baluba/baluba_inhoud.htm (17 december 2008).

Porterfield, E.

1978 *Black & White Mixed Marriage: An Ethnographic Study of Black-White Families*, Chicago: Nelson-Hall.

Reeves, R.

2006 *Ladinos with Ladinos, Indians with Indians*, Stanford: Stanford University Press.

Vermeulen & Govers

1994 *Beyond "Ethnic Groups and Boundaries"*, Amsterdam: Het Spinhuis

1997 *The Politics of Ethnic Consciousness*, Basingstoke, Hampshire: MacMillan Press.

Bijlage 1

Reflectieverslag

Voor drie maanden weg om te leven, leren en werken in een totaal ander land: Guatemala! Van te voren had ik mijn twijfels of het me wel zou gaan bevallen en was ik bang dat ik al snel heimwee zou hebben. Het tegengestelde bleek, gelukkig, waar. Ik voelde me thuis in het land waar de mensen vriendelijk en warm zijn, de bussen als gekken door de

Afbeelding 1 Met studenten van INSOL

bergen sjezen en de telenovelas door de keukens schallen. In telefoongesprekken met het thuisfront vertelde ik verbaasd hoe makkelijk ik me kon aanpassen aan de nieuwe omgeving en liet na het gesprek een twijfelend thuisfront achter: zou ze zich nog wel ooit thuis gaan voelen in Nederland? Wanneer ik me 's ochtends en 's middags een weg had gebaand door het oerwoud van was aan de waslijn en de houten deur van Doña Lina achter me dicht had getrokken, kon mijn wandeling over Calle Espiritu Santo, Alameda Santa Lucia en 5a Calle naar het Parque Central beginnen. Een wandeling vol begroetingen, vriendelijke knikjes, bussen met harde *reggaeton* en een brandende zon op mijn hoofd.

In de eerste twee weken van mijn onderzoek, was ik naarstig op zoek naar interviews om zo snel mogelijk aan mijn data te komen. Dit resulteerde in veel losse contacten die ik toevallig ontmoette in het Parque Central. Tijdens het gesprek met Elisabet Rasch, om de voortgang van het veldwerk te bespreken, herinnert zij me eraan dat antropologisch veldwerk juist langdurige contacten tracht op te bouwen om zo betrouwbare informatie te kunnen verzamelen. Waar Geert Mommersteeg en Gerdien Steenbeek voor hadden gewaarschuwd, een zoektocht naar interviews, gebeurde toch. Vanaf week drie ben ik dan ook een andere weg ingeslagen, die een heel positieve invloed heeft gehad op het onderzoek. Ik ben steeds teruggegaan naar de mensen die ik had ontmoet en bracht mijn onderzoek vaak niet meteen ter sprake. Zo bouwde ik een leuke kring mensen om mij heen waarmee ik praatte over van alles en soms het onderzoek. Het veldwerk was ineens een stuk leuker; je moet naar iemand toe, neemt wat lekkers mee en gaat gezellig keuvelen. Deze manier van onderzoek doen, beviel me heel goed. Elke ochtend ging ik (de ene dag wat enthousiaster dan de andere dag) de deur uit om een dag vol leuke en interessante gesprekken tegemoet te gaan. Bij een volgend onderzoek print ik me van te voren goed in mijn hoofd dat ik niet alleen op zoek

moet gaan naar interviews, maar dat ik weer gezellig mag gaan praten.

Een andere moeilijkheid die ik heb ervaren is dat ik in het begin in hokjes heb gedacht. In mijn onderzoeksopzet had ik bewust gekozen voor de term ladino als verzamelbegrip voor iedereen die zich niet met de cultuur van indígenas identificeren. Ook al wist ik dit, ik bleef onbewust zo aan die term hangen dat ik in de eerste twee weken alleen maar op zoek ging naar ladinos. Op 23 februari, de eerste dag van het veldwerk, schreef ik in mijn logboek: “Ik moet erachter komen wat kenmerken van ladinos zijn. Ik merk dat ik het zelf niet weet en ook niet zie. Vooral het verschil tussen een mesties en ladino snap ik niet. Toen ik op Esteban afliep, dacht ik dat hij ladino was. Moet ik mestiezen wel betrekken bij mijn onderzoek?” Gelukkig herinnerde Elisabet me eraan wat ik in mijn eigen onderzoeksopzet had geschreven en was mijn onderzoeksveld ineens veel breder. Ook besef ik me nu, hoe raar het was dat ik etniciteit (ondanks alle theorie die ik vóór het onderzoek had gelezen) probeerde af te lezen van uiterlijke kenmerken.

Opvallend aan mijn eigen optreden in Antigua vond ik toch wel dat ik iedereen durfde aan te spreken, terwijl ik in Nederland meestal te verlegen ben om op mensen af te stappen. Het moeten verzamelen van data, omdat je anders geen thesis kan schrijven, is een goede motivatie om al je angsten overboord te gooien. Het feit dat ik altijd goed ben ontvangen en nooit ben afgewezen bij eerste ontmoetingen, heeft dit gevoel alleen maar versterkt.

Dat ik nooit ben afgewezen, zal grotendeels liggen aan het land waarin ik me bevond. Guatemalteken zijn beleefd en zullen je niet snel nee verkopen. Een nadeel is dat ze je daarom

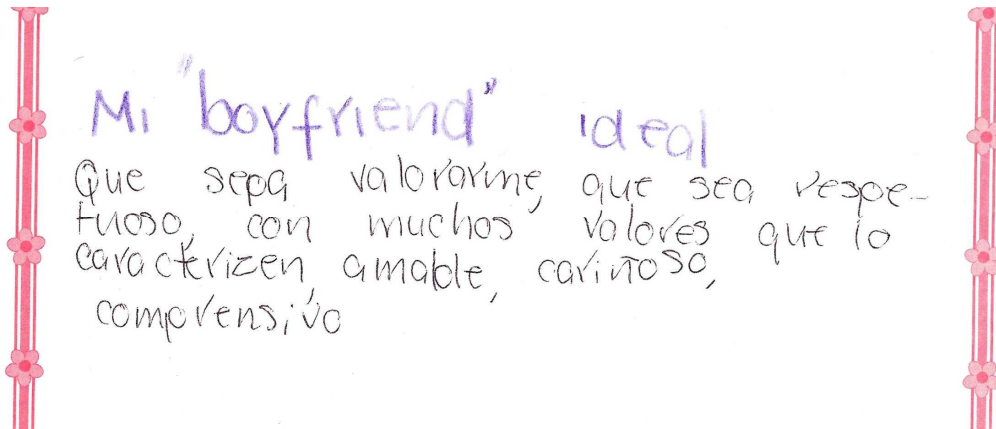
Afbeelding 2 Met Carmen in Parque

wel lang aan het lijntje houden bij het maken van een volgende afspraak omdat ze je niet voor het hoofd willen stoten door te zeggen dat ze geen tijd of zin hebben. Dit heeft me soms wel een schuldgevoel opgeleverd wanneer iemand toch tijd voor me maakte terwijl ik aan alles voelde en zag dat die persoon eigenlijk geen tijd had. Dit is het bekende dilemma dat veel antropologen

hebben, namelijk dat ze zich te veeleisend vinden. Door kleine dingetjes terug te geven of te doen (koekjes meenemen, helpen met Engelse les of knutselen aan bloemen voor processies), hoopte ik dat schuldgevoel min of meer af te kopen. Desalniettemin was het contact met mijn informanten goed en wist ik wanneer ik moest stoppen om de volgende dag het gesprek voort te zetten. Met een paar van hen heb ik een goede band opgebouwd waardoor het afscheid mij,

maar ook hen, zwaar viel. Door de lieve brieven en kaartjes die me toegestopt werden bij het afscheid, besepte ik dat ik toch niet zo'n last voor ze ben geweest en dat ze de gesprekken met mij ook leuk hebben gevonden.

Na tweeënhalf jaar antropologische theorieën te hebben geleerd waarbij veldwerk nog een groot mysterie was, mocht ik het zelf in de praktijk brengen. Mijn verwachting was dat ik later nooit als onderzoekster aan de slag zou willen, maar door dit veldwerk heb ik gemerkt dat onderzoek doen me ligt en hoop ik dat er meerdere zullen volgen. Al zal dit eerste veldwerk het meest speciaal zijn. Het is het veldwerk waarmee ik een *rite de passage* heb beleefd en waardoor ik me een beetje meer antropologe ben gaan voelen.

Verhaaltje over ideale vriendje, geschreven door Wendy op 20 maart 2009.

“Hij moet me weten te waarderen, hij moet respectvol zijn, veel waarden hebben waardoor hij aardig, lief en begripvol is.”

- * Tiene que ser guatemalteco 100%
- * Simpático
- + Con Buen sentido del Humor
- * Cariñoso
- + que no sea machista
- * Inteligente
- * Detallista
- * Platicador
- * Humilde
- + Luchador
- * sobre todo que me ame y me respete como ser humano y sobre todo como Mujer.
- * Educado
- * y Comprensivo.
- No tan alto, sin aretes, informal (lo p.c.), flaco, moreno, sonrisa sexy, mirada intensiva y que bese bien.

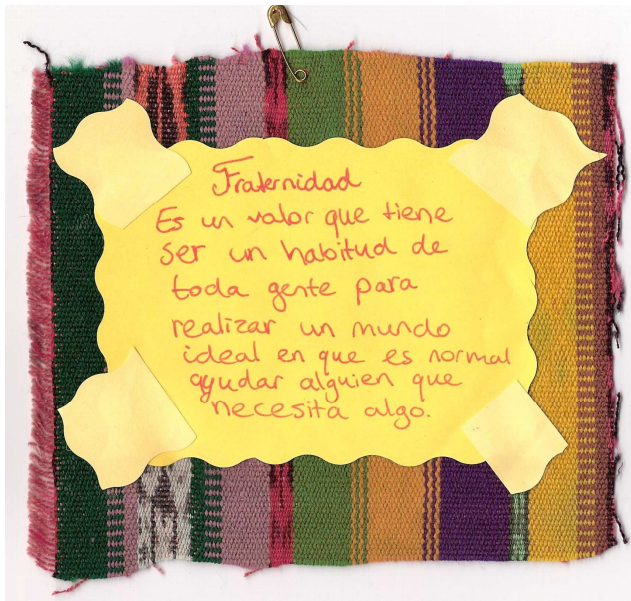
Verhaaltje over ideale vriendje, geschreven door Hilda op 20 maart 2009.

“Hij moet 100% Guatemalteek zijn, sympathiek, goed gevoel voor humor, lief, geen macho, intelligent, gedetailleerd, praatgraag, bescheiden, strijder, meest belangrijk dat hij van me

houdt en respect voor me heeft alsof ik mens en vooral VROUW ben, geschoold en begripvol. Niet te lang, geen oorkingen, informele kleding, slank, bruin, sexy glimlach, intensieve blik en hij moet goed zoenen.”

Bijlage 3

Naamkaartje broederschap

Naamkaartje gemaakt door mijzelf op 19 maart 2009.

“Broederschap is een waarde dat een gewoonte moet zijn voor iedereen om een ideale wereld te realiseren waarin het normaal is iemand te helpen die iets nodig heeft.”

Maíz con maíz y frijol con frijol – La construcción del grupo y identidad de ladinos en Guatemala

La pregunta central de este tesis es: ¿cómo construyen los ladinos de Antigua Guatemala su grupo por medio de las relaciones de diferente etnías en la sociedad multicultural de Guatemala? En otras palabras: si el grupo de los ladinos está abierto o cerrado para relacionarse con los indígenas y que es la influencia de la identidad de ladinos por eso. En este tesis, el término *ladino* funciona como un nombre colectivo para todas las personas que no se identifican con la cultura indígena. Durante ocho semanas investigué la identidad de los ladinos; las características (físico, cultural y socioeconómico) y su conducta. Esta identidad fue descrito por los ladinos mismos, por que quería saber sus puntos de vistas.

La identidad de los ladinos está construido por compararse con indígenas. Todas las características indígenas tienen, los ladinos no las tienen. Eso es conforme a la teoría relacional de Barth. Sólo de conocer *el otro* puede conocer su propio. El término etnia actualmente es una construcción que todo construye en una manera diferente y no es, como el esencialismo afirma, algo que es un hecho probado cuando nace. Por ejemplo: por que es indígena, Juan es ignorante y tonto. Eso no es verdad, conforme la teoría constructiva, por que no todos los indígenas son ignorantes y tontos. Uno puede ser diferente por su construcción individual.

Un aspecto muy importante en la identidad de los ladinos, con los que hablaba, es la superioridad. Hablé con ladinos que todavía piensan que son más que indígenas. Este pensamiento está resultado de la situación de Guatemala que está cambiando. Los ladinos eran la cultura nacional pero por los Acuerdos de la Paz de 1996, a los indígenas (y las Xincas y Garífunas también) les dieron reconocimiento de su identidad y cultura. Por eso, los ladinos perdieron su posición como representante de la identidad nacional. Este cambio es muy tierno por lo cual muchos ladinos todavía piensan que están sobre los indígenas. En la descripción de su propio identidad, los ladinos atribuye características positivas a sí mismo y características negativas a los indígenas. Carmen da un ejemplo: “Nosotros (ladinos) somos muy finos, indígenas no son. Nosotros ven más allá, indígenas son del pasado o atraso.” El uso de la palabra *indio* es común en mi grupo ladinos, que es muy discriminatorio hacia indígenas. Aún ellos que afirman que son tolerante, tienen “un chip” cual dice que son más.

Por que quería saber la influencia de esta construcción de identidades en las relaciones con indígenas, investigué también el trato con los indígenas de los ladinos. Por eso visité algunos lugares; la escuela Instituto para Señoritas Normal “Olimpea Leal” en la que hay estudiantes ladinas y indígenas, la oficina de un abogado y notario que trabaja mucho con indígenas y un mercado en el que trabajan ladinas y indígenas. Además hablé con amigos de diferente etnías y busqué novios de diferente etnías. Por que Antigua es un lugar en el que viven muchos ladinos, por su historia colonial, las relaciones de amistad y amor no son muy comun por que uno se relaciona con alguien quien está cerca. Indígenas viven en pueblos cerca de Antigua y van a la ciudad para trabajar o ir al escuela. A pesar de todo, encontré algunos amigos y novios de diferente etnías.

Puedo concluir que las fronteras del grupo ladinos son más abiertas para tener amistades y relaciones de trabajo o escuela. Pero aún en estas relaciones el ladino piensa que es más. Por ejemplo; Carmen tiene una amiga indígena, pero ella dice todo el tiempo que la chica indígena es muy dominante y un poco feo por su raíces. Sólo el caso de estudio en el INSOL muestra que también hay situaciones en donde etnia no importa. Las estudiantes se tratan como iguales y no hay discriminación.

Las fronteras son todavía cerradas para relacionarse por amor con indígenas. Las razones son debido a la identidad de los ladinos, por que ellos todavía piensan que son más y por eso no quieren relacionarse con alguien quien es menos. Por ejemplo: Daniela dice que es muy tolerante hacia indígenas y que no discrimina, pero al mismo tiempo dice que cuando se enamorará con un indígena tradicional, ella tratará de civilizar el chico. Entonces, la frase de la abuela de Pedro todavía vale; no olvides, hijo, que en la vida es maíz con maíz y frijol con frijol.